Jean - Paul Sartre

ÇAĞIMIZIN GERÇEKLERİ

Çevirenler
S. EYUBOĞLU
V. GÜNYOL

Can Yayınları - İstanbul

Bu kitap, GÜN BASIMEVİNDE
1963 yılında basılmıştır.

Jean - Paul Sartre

ÇAĞIMIZIN GERÇEKLERİ

Çevirenler
Sabahattin EYUBOĞLU
Vedat GÜNYOL

İkinci baskı

Can Yayınları
İstanbul
1963

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Jean Paul Sartre	9
Yazarın Sorumluluğu	15
Savaşın Sonu	39
Sessiz Cumhuriyet	45
Kültürlü İnsan	48
Somut Düşünce ve Açlık	50
Özgürlük Sorunu	52
Les Temps Modernes'in Tanıtma Yazısı ...	57
Düşmanla Kim İşbirliği Yapar	67
Yaşlıyan Gide	81
Bağlılık Sanatı Öldürür mü	85
Yazmak bir sipariş işidir	87
Baş sorun : İnsan	88
Bağımlılık	89
Edebiyat ve aldatmaca	90
Yazar ve Ün	91
Eleştiri banyosu	93
Yazmak, yine yazmak	94
Yazmak bir ayıklamadır	95

önsöz

Çağdaş dünya yazarları adına birinin konuşması gerekse kimi seçersiniz? Bu soru karşısında dünya aydınlarının aklına gelecek ilk isimlerden birinin Jean Paul Sartre olacağını sanıyoruz. Çünkü Sartre yalnız çağımızın en değerli yazar ve düşünürlerinden biri olmakla kalmıyor. Bundan başka ve belki bundan da önemli olarak, Sartre çağdaşlık düşüncesini, çağını yaşamak kaygusunu bir doktrin haline getirmiş ilk yazar sayılabilir. O kadar ki Sartre'ın existentialisme'ini bir çeşit çağdaşçılık diye tanıtmakta bir sakınca görmüyoruz.

Çağının insanı olmak eskiden bir yazar, bir sanatcı, bir filozof için hiç de özenmeğe, övülmeğe değer bir şey değildi. Eli kalem tutanların kimi ustalara bağlanır, kimi de mutlu yarınlarda anlaşılmanın avuntusuyla çağdaşlarını küçümserdi. Bu davranışların arkasında dinsel düşüncenin, bütün değerleri Tanrı'ya benzetip değişmez, ölmez görme-

nin payı büyük olsa gerekti. Tanrı çoktan, çok uzaklara çekilmiş de olsa, binlerce yıllık düşünme alışkanlıkları kolay kolay sarsılmıyordu.

Çağımız herşeyin bağıntılı olduğu gerçeğini gün ışığına çıkardıktan, hattâ gün ışığının tâ kendisini bağıntılar içine koyduktan sonra, edebiyatın da kendisini bağıntılı, dolayısiyle de ister istemez bağımlı, en azından otuz kırk yıllık bir sürenin büyük küçük bütün yaşama sorunlarına bağlı olduğunu bir yazarın çıkıp dünyaya bağırması gerekiyordu: Bu yazar Jean Paul Sartre oldu. Biz kendisini Paris'te bu gerçeği, suratına atılan domateslere, elma kabuklarına karşın savunduğunu, sonunda, az da olsa, onu anlayan ve çıkarlı tepkilere karşı savunan düşünce ortakları bulduğunu gördük. Sartre'ı çağımızın şu ya da bu akımı bir kaç yıl için tutar ya da tutmaz. Övülme, sövülme, tutulma, yadırganma Sartre'ı ne böbürlendirir, ne de küstürür. Çağdaşcılık, inancı gereği, bunları toptan dünyamızın, bağıntılı, bağımlı ve bağlı gerçeklerinin kaçınılmaz belirtileri, düşüncenin alın terleri, yaşantıları, atsak da satsak da bizim olan aklar karalar olarak görür. Her konuda taraf tutmayı herkese salık veren Sartre yine de dünyamızın en tarafsız hakemlerinden biridir; çünkü o taraf tutmayı herkesin kendi koşullarıyla bağıntılı görmekte ve herkesi her an kendi içinde bir seçmeye, kendini bulunduğu yerde aşmaya çağırmaktadır.

Bir örnek vermek gerekirse şunu söyliyebiliriz ki, Fransa'da bugün, bir Arap saçına dönmüş olan Cezayir konusunda, ne Cezayir'den ne Fransa'dan, ne De Gaulle'den ne düşmanlarından, ne Amerika'dan ne Rusya'dan ne Hıristiyan'dan ne Müslüman'dan yana kaymadan söz edebilecek insanların başında Sartre gelir. Söyliyeceği söz partilerden hiç birinin işine gelmeyebilir, ya da bir tek partinin bir an için

işine gelebilir, bu yüzden de öteki partiler Sartre'ı yerin dibine batırabilir, giderek Sartre'ın elinden alın teriyle hakkettiği, herkesten, hele çıkarcılardan bin kez daha çok yakıştığı Fransız yurttaşlığını alabilirler. Sartre zindanda olsun, sürgünde olsun, hangi partinin işine yarasın yaramasın, yine de düşüncesini bulunduğu günün koşullarına göre söylemek zorundadır. Kabadayı ya da eski anlamda ahlâklı, namuslu bir adam olduğu için değil, sadece yazarlığı çağdaşca anladığı, her yazarın çağdaşca bir sorumluluk yüklenmesi gerektiğini ömrü boyunca söylediği, bunun tersine gidince yaşamasının hiç bir anlamı, hiç bir dayanağı, hiç b ir avuntusu kalmıyacağı için. Sartre yiğit olduğu için özgür düşünmüyor, özgür düşündüğü için yiğit olmak zorunda kalıyor.

Bizim memleketimiz gibi her düşüncenin bir din, her başa gelenin bir peygamber kılığına büründüğü, ister istemez putlaştığı yerlerde Sartre sağ aydınların da, sol aydınların da hoşuna gitmiyebilir. Daha doğrusu bir söylediği sağların, bir söylediği solların hoşuna gidebilir. Ama Sartre'ın değeri şu ya da bu politikayı desteklemesinde değil, bütün politikaların, dinlerin, dogmaların üstünde bir düşünce tutarlılığına, bir kafa özgürlüğüne, bir insan sorumluluğuna, bir bilim çağdaşlığına varmasındadır. Onun kendi yurdu ve dünyası için düşündüklerini türkçeye çevirirken dilediğimiz, bizdeki çeşitli bağnazlıkları bu, çağımıza göre özgür, yarına göre ister istemez tutsak düşünceyle yumuşatması, özgürlüğe susamış topraklarımızda bu yazarın yankılar bulmasıdır. Bizde eksik olan ne inanma ne inanmama, ne göklere çıkarma ne yerin dibine batırma, ne tutma ne vurmadır. Asıl eksiğimiz Batı'nın asıl bulduğu özgür, ama çağdaşça özgür düşüncedir. Batı devletlerinin Doğu devletlerini alt etmiş, tâ Ja-

ponya'ya kadar kültür üstünlüklerini kabul ettirmiş, kendilerini aşma bahasına benimsetmiş olmalarının sırrı özgür düşünceyi ister istemez yaşatmalarında, can düşmanları da olsa düşünce, bilim ve sanat adamlarına yaşama hakkı vermelerindedir.

Fransa, hele son Dünya Savaşından sonra varlığını silâh gücüne değil kültür gücüne, Sartre gibilerin özgür düşüncesine, gerekince kendi devletiyle savaşan düşüncesine borçludur. Bunu anladığı için de Fransa Paris'i, kendi başkentini en aykırı, en aşırı düşüncelerin yatağı yapmıştır. Kendi memleketlerinde köle gibi yaşayan, ya da kendi memleketlerinden düşüncelerinden ötürü kovulan nice insanlar Paris'e gelir ve Fransa'nın bozulmuş, yıkılmış bir memleket olduğunu söylerler, Paris'in polisleri arasında bile kendilerine hak veren Fransızlar bulurlar. Fransa kendini yerenleri barındırmakla Fransa olmuştur ve Sartre'ın böyle bir memlekette yetişmiş olması hiç de beklenmedik bir mutluluk değildir.

Satre'ı okuyucularımıza sunarken şimdilik, sözü, kendi yurttaşı olan tarafsız ve orta bir Fransız yazarına bırakmayı faydalı bulduk.

jean-paul sartre

Jean - Paul Sartre (doğumu 1905), felsefe ve edebiyat alanında, existentialiste akımın başı ve bağımlı edebiyatın kuramcısıdır. 1938'den bu yana romanlarını (**La Nausée:** Bulantı, 1938), felsefe eserlerini (**L'İmaginaire, 1940; L'Etre et le Néant, 1943**) bir arada verdi, gazete ve dergilerde sayısız yazılar yazdı. Ama bu değişik eserlerde Sartre'in bile görmediği bir ayrılık aramamalı. Çünkü, roman, felsefe, öğretim - uzun yıllar hocalık etti daha sonraları tiyatro, gazetecilik ve politika onun için bağımlı bir aydının birbirinden ayrılmaz çeşitli çabalarıdır. Bu sebepten, eserini ele almadan önce, durumunun belirmesini sağlıyan bildirilerinin (**Les Temps Modernes**'in tanıtma yazısı 1945; 1948'de aynı dergide yayınlanan **Edebiyat Nedir?**) özünü incelememiz gerekiyor. Bu yazılar daha sonra yazılmış olmakla beraber, ilk eserlerinin bir özeti gibidir.

Sartre'a göre, her yazar sadece yazmak ve ya-

yınlamakla, ister istemez bağımlıdır, çünkü, kendi zamanının sorunlarından kaçamaz ve her halde yazdığı şeyin sorumluluğunu üstüne almalıdır, çömezleri düşüncelerinden, kendinin istemediği sonuçları çıkarsalar bile. Zaten yazarın görevi yüzyıllardır adam akıllı değişmiştir. Önceleri Tanrının buyuruğunda bir «papaz» dı; sonra klâsik çağda dar bir okumuşlar topluluğunun üyesi oldu, bu toplulukla kendini eşit olarak karşı karşıya koydu ve onunla kibarca, zaman zaman da açıkca konuştu. Burjuva kültürü görmüş ve yaradılıştan savaşçı olan edebiyatçı, XVIII. yüzyılda altın çağını yaşadı, çünkü o zaman burjuvalığın hakları uğrunda rahat vicdanla savaşabilirdi. Ama o gün bugün denge bozuldu. Yazar, zenginlerin sırtından geçinen bir insan oldu ve bundan ötürü de utanmaya başladı. Kendine saygısını yeniden bulabilmek için sırtından geçindiği kimselerin kötü beğenilerine karşı saldırmaya başladı; hattâ sanat için sanat kaçamağını buldu ve çağının dışındaki konulara kaydı, ama kendi kendini aldatamadı. Bugün, tek çıkar yolu bağımlılıktır, yâni halkın dâvası uğrunda tehlikelere atılmak. Ama bu işi yaparken parti adamlarının durumuna düşmekten kaçınmalıdır. Bununla birlikte, Sartre ozanın durumunu ayırıyor: Çünkü o, yazar gibi kelimeleri işaret değerleriyle değil, plâstik değerleriyle kullanır. Baudelaire üstüne yazdığı ilginç bir incelemede existentialiste'lerin görüşleri yer alıyor (**Baudelaire**, 1947). Bir çokları gibi Baudelaire de başarısızlığa mahküm bir bahtsız değildi; başarısızlığı bile bile istedi ve zorla yarattı, ama başarısızlığın öcünü almada da asıl gücünü buldu. Yazar, bu görüşünü başka ozanlara, özellikle çağının ozanlarına da uygular gibidir.

Ama, bağımlılık kavramının, Sartre'ın değişik edebî çalışmaları üzerindeki etkisini pek o kadar

büyütmemeli. Bağımlılık, bütünü ile, eleştiri yazılarını, politik davranışını ve eserinin bâzı eğilimlerini açıklıyorsa da, Sartre yazarın düşünce özgürlüğüne büyük bir yer ayırıyor (**L'Existentialisme Bir Humanizmadır**, 1946) ve bağımlı olmıyan ya da çok değişik biçimde bağımlı olan bâzı düşünürlere (Alman filozoflarına ve Amerikan romancılarına) borçlu olduğunu kabul ediyor. Onun için, kitaplarının her birini, geçen yüzyılın modasına uygun birer tezli roman ya da piyes saymadan önce, birer sanat eseri saymak doğru olur. Örneğin, ilk romanı olan **La Nausée**, çok zaman yanlış anlaşılmıştır. Romanın asıl kişisi, yazarın bir gelişme çağını versin vermesin, existentiel felsefenin tipik adamı değil, bir özel durumun adamıdır; dünyanın saçmalığını yüreği bulantı duyacak kadar açık seçik görebilen, ama bu gerçek karşısında hayatını değiştiremiyecek kadar uyuşuk bir aydının durumu. Bu adam, Proust'un kahramanı gibi, edebiyat yoluyla kasvetli durumundan kurtulmuyor da değil. Belki de Sartre'ın baş-yapıtı olan **Duvar** (1939) daki hikâyelerde doktrinini buluyoruz, ama okuyucunun çıkarsız beğenisini bozmamak için kendini hayli gizlemiş bir şekilde. Birinci hikâye, ölüm hükmü giymiş İspanyol Cumhuriyetçileri dolayısıyla, bireyin özgürlüğü ile dıştan gelen baskı arasındaki ilişkileri ele alıyor; **La Chambre** (Oda), deliler dünyasının akıllılar dünyasına eş olduğunu gösteriyor; **L'Enfance d'un chef** (Bir Önderin çocukluğu), alaylı başlığıyla, genç bir burjuvanın, kötü niyetin sahte inançlarına doğru gelişimini çiziyor.

Sartre, 1945'te dört cilt olması gereken uzun bir romana başlıyor: **Les chemins de liberté** (Özgürlük yolları, 1945 - 1947 - 1950). Bu romanın ana konusu, olgunlaşmış bir grup insanın, özellikle Mathieu Delarue'nün, kelimenin metafizik, tarihsel, ahlâksal

ve politik anlamında dünyanın bilincine varmasıdır. Yayınlanan her cilt başlı başına bir bütündür ve sanat kayguları, ritmi, düzeni, edası ve üslubü ile bir öncekinden ayrılır. Romanların ilki, **L'Âge de raison** (Akıl çağı), okurları meraklandırmıştı, çünkü roman herkesin kendine göre ayarlıyacağı bir özlem ve alay karışımıyla extistentialiste grubun 1939'dan önceki ateşli ve dar yaşayışını çiziyordu. İkinci cilt, **Sursis**'de (Tecil), Munich günlerini ele almıştır. Kitabın adı bile bile ikiz anlamlıdır: Savaş bakımından, ama aynı zamanda, ters anlamda, hayat bakımından tecil: İnsanlar bir kaç gün içinde, ellerinde olmıyan olayların akıntısına kapılmanın gevşek keyfini tadıyorlar, sonunda da daha eski kararsızlıklarıyla karşı karşıya kalıyorlar. Sartre, bu cansız ya da cansız olmaya bakan yığınların birleşimini yapmak için, bâzı Amerikan romanlarının «eşzamanlık» yolunda yürüyor. **La mort dans l'âme**, (İçimizde ölüm) 1940 çöküntüsü içinde değişik kişileri ele alıyor ve bir tutsak kampında bitiyor. Durumun zorlukları en aydınları bile alt etmiştir; Mathieu Delarue, yararsız eyleme sığınır gibi oluyor. Kiliselerin, partilerin umutsuzluğu neler pahasına gideren buyrukları hemen herkesin düşünce özgürlüğünü yıkmıştır. **La dernière chance** (Son umut) ise büyük bir aydınlık getirmiyor. Hattâ genel başlığın ne dereceye kadar alaylı olduğunu ve özgürlüğü yolun ucunda bulup bulmıyacağımızı kestirmek güçtür. Sartre'ın son zamanlarda söylediklerinden şu çıkıyor ki, roman psikolojik bilgi aracı olarak eskimiştir, bir takım felsefe yollarıyla ya da psikanaliz gibi tekniklerle de aşılmıştır.

Sartre çok sonradan tiyatroya ve sinemaya geçti. Bu ifade araçlarını henüz yadsımaz da görünmüyor, belki de bunları romandan çok felsefeyle, hattâ felsefî ispatlamayla bağdaşır buluyor da ondan.

Bununla beraber, bu eserlerinde akıl hocalığına kaçmıyor: Tiyatro oyunları bir solukta biten, hoyrat ve gösterişsizdir. İlk oyunu, **Les Mouches** (Sinekler, 1943), bir çoklarından sonra Elektra ile Orest efsanesini ele alıyorsa da, bunda ozanca ya da bilgince niyetler aramamalı. Sartre burda existentialiste tezi açıklıyor, aynı zamanda, niyetini de işgal gücünden gizliyor. İktidarı haksız olarak ele geçiren Egisthe gözdağı vererek hüküm sürüyor, ama uyruklarının ruhunda, Jupiter'in izini ile sömürdüğü bir eğilim buluyor: Vicdan azabı. Yurttaşlar, işlemedikleri cinayetlerden kendilerini suçlu görüyorlar ve bundan haz da duyuyorlar, çünkü, bu itiraflarla, bu ezilmeyle orta insanlar için bir yük olan özgürlükten kurtuluyorlar. Sonra sinek sürüleri, ölülerin üzerine üşüşür gibi üzerine üşüşüyor. Orest istediği kadar geri dönsün, tiranı öldürsün, ezilmişlere Jupiter'in kendilerine hiç bir şey yapamıyacağını anlatsın, nafile; onlarda geçici heveslerden başka bir şey uyandıramıyor. **Huit - Clos** (Kapalı Oturum, 1944) metafizik bir tez koyuyor ortaya. Sartre'ın ün salan o «Cehennem, öbürleridir» sözüne göre, insanların öldükten sonra uğrıyacakları tek işkence, geçmişlerinden kaçamamaları, onu değiştirememeleri, saklıyamamalarıdır. Hiç bir çağa mal edilemiyen bir otel odasında, birbirini tanımıyan ve sonsuz zamanlar için hapsedilen üç yaratıktan, bir erkek iki kadından her biri canlıların alışık oldukları çarelere baş vuruyor: Eylem ve kötü niyet. Ama artık bunların konusu kalmamıştır; aşk da dostluk da anlamlarını yitirmiştir. **La putaine respectueuse**, 1946 (Saygılı Yosma) Birleşik Amerikanın softa iki yüzlülüğüne ve ırk düşmanlığına saldırıyor. **Les mains sales**, 1948 (Kirli eller), komünist partisi ile ilgili olarak, bireyin değeri sorununu ortaya atıyor. Bu parti, politik nedenlerden ötürü, politika-

sından dönmek zorunda kalınca, şimdi kötülenen tutumu açıktan açığa temsil etmiş olan insanları ne yapmalı? Bu oyunda Sartre'ın niyetine çatıldı; yazarın kendisi de komünist eyleme saldırmadığını söyledi. Bununla beraber, Sartre'ın niyetleri çok sert görünüyor. Hele aşağı yukarı aynı tarihte yayınlanan **La dernière chance**'ın parçalarıyla karşılaştırılınca. 1951 başlarında Sartre tarihsel bir dramını oynattı: **La Diable et le Bon Dieu** (Şeytan ve Tanrı): Bezginlikten ve oyun olsun diye, hıristiyan ahlâkını harfi harfine kullanmaya kalkan eli kanlı bir condottiere'nin başına gelenleri anlatıyor.

Sartre ayrıca, bir kaç sinema senaryosu da yazdı: **Les Jeux sont faits** (Olanlar oldu, 1947): Bu da, **Huit - Clos** gibi, insanların ölümden sonraki kaderleri ile ilgilidir; **L'Engrenage** (Çarklar içinde), devrim işini ele alıyor ve daha çok **Les mains sales**'ı hatırlatıyor.

Jacques Nathan

yazarın sorumluluğu

Dostoievsky der ki: «Her insan herkes karşısında her şeyden sorumludur.» Bu söz, gün geçtikçe doğruluk kazanıyor. Millet topluluğu insan topluluğuna biraz daha katıldıkça, her insan millet topluluğunda biraz daha kaynaştıkça, her birimiz gittikçe daha geniş ölçüde sorumlu oluyoruz. Nazi rejimine karşı komamış her Almam bu rejimden sorumlu saydık. İster bizde, ister başka bir memlekette olsun, ırksal y a da ekonomik bir baskı oldu mu, bunu açığa vurmıyanların her birini sorumlu tutuyoruz. Milletler arasında gidip gelme ve haberleşmelerin bu kadar kolay olduğu bir çağda, dünyanın her hangi bir yerinde bir haksızlık işlenmişse, hepimiz bu haksızlığın sorumluluğunu taşımaya başlarız.

Amerikalıların bu kadar sevdiği **One World** (Tek bir Dünya) bir çok anlamlar taşır. Ama bun-

lardan biri dünyada olup bitenlerden herkesin sorumlu olduğu anlamıdır.

Öyle sanıyorum ki; bu söylediklerimde hepimiz aynı kamdayız: Ama dünyada olup bitenden bir kunduracı ya da bir hekimin sorumlu olması, elbette bir kunduracı ya da bir hekim olarak sorumlu olması demek değildir.

Kunduracının kunduracı olarak sorumluluğu sınırlıdır: O da, iyi kunduralar yapmak. Hekim, bir yandan işini yaparken, bir yandan, bir mahallenin sağlık kurallarına uymıyan bir fabrikanın durumuna karşı var gücüyle savaşabilir. Ama, hekim olarak, elbette şu veya bu baskıdan, söz gelimi, Yahudi düşmanlığından sorumlu değildir.

Doğrudur ama, bir uzman, uzman olarak, herkes önünde gerçekten sorumlu değilse, yazar adı verilen bir takım uzmanların sorumluluğu ne olacak? İnsan olarak bütün sorumlulukları sanatlarını kapsar mı, yoksa, yazarın sorumluluğu yalnız işi ile mi, yâni yazma sanatının belli sorunlarıyla mı sınırlıdır?

İşte, bu konu üzerinde konuşacağız. Karışmaları önlemek için, yalnız düzyazı üzerinde duracağız.

Çünkü, kelimeler iki türlü ele alınır: Birinde kelimeler beylik işaretler olarak kullanılır, kelimeden anlattığı şeye atlanır ve kelimeler bir takım anlamlar ve düşünceler kurmak için bir araya getirilir.

Ötekinde ise, kelimeler, tıpkı birer nesneymiş gibi, ağaçmış, kuşmuş gibi düşünülür. Bu durumda kelime, anlamından ayrılmaz, anlam ona bir can gibi işler; o zaman, kelimeler, düşünceler kurmak için bir araya getirilmez, aralarında çok başka bağlantılar kurulur, tabiî diyebileceğimiz bağlantılar.

Bir başka deyimle, iki tutum var: Düz yazı ve şiir. Kelimeleri bir şeyi adlandırmak için kullanan

yazardan istenecek şeyi, onları bir başka türlü kullanan kimseden, (yâni, bir araya geldikleri zaman tuval üzerindeki renkler gibi, yeni etkiler yaratan nesneler gibi kullanan) kimseden istiyemeyiz.

Onun için, bir ozanı insanlık sorumluluklarını bir ozan olarak yüklenmedi diye kınayamayız. «Ben ozanım sadece» demesini kınayabiliriz, yâni, insan olarak sorumluluklarını bilmemesini. Ama, ozan olarak toplumsal bir savaşa ya da kuruluşa katıldı diye kınayamayız.

Biz düzyazı sanatı alanında kalacağız. Almanya'da Nazi baskısı varken, yazar olsun olmasın, bütün Nazi düşmanı Almanlara, hayır demek, kötülemek, karşı koymak ödevi düşüyordu. Ama, yazarlık işlerini görmeleri ellerinde olmadığı için başka türlü hayır diyor, kötülüyorlardı. Gizli dernekleri ve eylemleri olabilirdi. Örneğin, profesör iseler, bir Yahudi profesör üniversiteden koğulunca, üniversiteden ya da dekanlıktan ayrılabilirlerdi. Ama, bu yine de yazılı «hayır» demek olmazdı. Şöyle bir insan düşünülebilir: Bir gizli derneğe bağlıdır; bu alanda varlığını haklı gösterecek bir şekilde hayatını tehlikeye atarken, öte yandan, vakit bulunca, hiç bir politik anlam taşımıyan eserler yazmıştır.

Bunun tersine olarak, işgal sırasında bir çok yazarlar gizli dergilere katıldılar ve sadece bu çalışma ile yetinen yazarlarda, doğrudan doğruya savaşa katılanlar karşısında bir aşağılık duygusu vardı her zaman: sanki, edebiyat plânında karşı komak yetmiyormuş, bu sadece bir «edebiyatmış» gibi.

İki edebiyat arasında bir salıntı var sanki: Bu anlayışlardan birine göre, edebiyat, insanlığın durumuna sıkı sıkıya bağlı bir şeydir, böyle olunca da, insanların bütün sorumluluklarını içine alır; ötekine göre, halk arasında söylendiği gibi, edebiyat yapmak, yâni konuşmak için konuşmaktır. Böy-

lece edebiyatın ne olduğu pek iyi bilinmediği için, yazarlar arasında bile geçer akça olan bir düşünceye göre, yazar sorumsuzdur. Bu düşünceye göre bir şeyi adlandırmak, ona dokunup geçmektir.

İşte masanın üstünde bir bardak. Bu bir bardaktır, diyorum. Adını söyliyorum size. İlk bakışta bize öyle gelir ki, benim bu adlandırmam bardağın hiç umurunda değildir. Ona verdiğim ad değiştirmez onu, neyse yine odur, benim sesimin soluğu onun durumunda hiç bir değişiklik yapmamıştır. Böylece, konuşmak, nesneleri, dünyayı değiştirmediğine, kelimeleri yan yana getirmek durumları bozmadığına göre, yazar sorumsuzca konuşabilir. Madem, edebiyat sözle bardağı değiştiremiyor, yapacak bir işi kalıyor: o da, kelimelerle bardağı kopya etmeğe çalışmak, gerçekçi ressamın renkleri kopya ettiği gibi. Bu da ne olacak: bardağın bendeki türlü izlenimlerini anlatmak. Böylece, konuşmak, işin ve gerçeğin kıyısında, gerçeği değiştirmeden yansıtan bir anlamlar dünyası kurmak olmuyor mu? Edebiyat da, tıpkı bilinç gibi bir gölge - olay sayılmış oluyor.

Bu görüş kötü bir aldanmaya dayanıyor. Bunun kötülüğünü ortaya koyabiliriz. Ama daha önce, sözle yazının, bir yazarın bilinçli veya bilinçsiz, açık veya kapalı amaç ve ereklerini bilmeliyiz. Biz de, ilkin onları inceliyeceğiz.

Düzyazı bir düşünce davranışıdır. Düzyazıda bakış kelimenin arasından geçip anlatılan nesneye doğru gider. Kelime, bir düşünce taşıtıdır sadece. Görevimizi yaptı mı, onu unuturuz.

Her birimiz, Descartes'ın, örneğin **cogito** üzerindeki kuramını açıklıyabiliriz, bunu yaparken, kullanacağımız kelimeler Descartes'ın düşüncesini tam olarak verdikleri halde, Descartes'ın kullanmadığı

kelimeler olabilir: Kullanacağımız kelimeler düşüncenin hizmetine girmiş kelimeler olacaktır.

Denebilir ki, her düşünce değişik ama eş değerli bir çok biçimlerle anlatılabilir. Demek oluyor ki, «konuşma» bir düşünce veya bir nesneyi gösterir, bir başka deyimle, yüzlerinden örtüyü kaldırır. Konuşma, insanın örtü kaldırma, açığa vurma işidir. Kendim için de, başkaları için de, kelime, bir nesneyi karanlıktan çıkarır, onu bizim hayatımıza mal eder. Bardak dediğim zaman, görünüşte bir şey değiştirmiş olmuyorum, doğru. Aslında, bardak dediğim zaman, onu kendim için de, başkası için de karanlıktan çıkarmış oluyorum. Onu belki görmemiştiniz, ya da toplu bir algı içinde bardak kaybolmuştu. Bundan ötürü, ben bardak der demez, bu sözümle, ne kadar küçükten de olsa, dünyanız değişmiş oluyor. O anda sizin için, biraz önce yok olan bir şey var oluyor. Adını söylememle birlikte, bardak dünyanıza katılıyor ve şimdi onunla bir alış verişe girmiş oluyorsunuz.

Bir tek söz (bir telefon numarası, bir adres, ya da bir insan adı) elde etmek için insanlara edilen işkenceleri düşünürseniz, bir şeyi adlandırmanın ne kadar önemli olduğunu, bunun bir şeyi değiştirmek olduğunu görürsünüz.

Önce, bir bilinç, bir kültür, bir insan bilgisi alanında bir nesneyi araçsızken araçlı bir duruma getirmektir bu. Hepimiz nice işler yaparız ki, bunlardan sorumlu olmak istemediğimiz için, bilmezlikten geliriz onları, üstünde durmadan yaparız, örtbas ederiz. Ömrümüz, adını vermek istemediğimiz için örtbas ettiğimiz işlerle doludur. Bir şeyin sözünü etmemek, onu düşünmeden, bilincimize maletmeden, geri dönüp ne yaptığımızı görmeden yapmaktır. Onu yaparız ama, yaptığımızı görmezlikten geliriz.

Bu türlü işlerden birini adlandırmak, onu hemen yapana maledip «işte senin yaptığın bu, ne halin varsa gör!» demektir. Adlanan şey masumluğunu kaybeder. Dil, bir bakıma masumlukları ortadan kaldırır. Dil araçsızlığı kaldırır ve insanı sorumlulukları ile karşı karşıya koyar.

«Zenciler eziliyor» demedikçe, zencilerin ezilmesi bir şey demek değildir. O ana kadar kimse bu durumun farkında değildir, belki zencilerin kendileri bile. Bir tek kelimedir buna bir anlam kazandıran.

Komşumun davranışına bir ad koyduğum zaman, ne yaptığını bilir artık, üstelik bunu benim bildiğimi de bilir. Bu yüzden de bana olan davranışı değişir. Başkalarının da bildiğini, ya da bileceğini bilir ve yaptığı iş özellikten çıkıp nesnel bir anlam kazanır.

Düz söylediği ve her şeyin adını verdiği için, edebiyatın yaptığı, araçsız olmıyan, düşünülmiyen, belki de bilinmiyen bir şeyi düşünce ve nesnellik ortamına getirmek demektir.

Konuşurken, bir şeyleri değiştirdiğini bilir insan. Hiç bir şeyi değiştirmeden konuşmak mümkün değildir. Bir şey söylemeden konuşursam, o başka. Bir şey söyledim mi, değiştiriyorum ve değiştirdiğimi biliyorum, demektir. **Parma Manastırı** romanındaki şu çok güzel, çok anlamlı cümleyi bilir misiniz? Sanseverina ile Fabrice arasında anlatılmaz, belli belirsiz bir duygu vardır. Bundan ötürü, kont Mosca da büyük kaygılar içindedir. İkisini alıp götüren arabaya bakarken, kont: «Aralarında aşk sözü geçti mi, yandığım gündür» der. Ne demektir bu? Bir şey adlandırıldı mı, oldu bitti demektir. Yalnız adının konması yetiyor.

İşte bunun gibi, yazar istesin istemesin, insanlar arasındaki belli belirsiz ilişkilere, sevgi, düş-

manlık; toplumsal ilişkilere, ezme ya da dayanışma gibi adlar veren adamdır. İstesin istemesin, diyorum. Çünkü, yazar, bir şeyin sözünü etmekten kaçınabilir. Ama, susmak da bir sözdür. İnsan bir kez konuşma dünyasına girdi mi, susma da kelimelerle tanımlanır. Susma bir çeşit kelime bağıntısıdır ve bir şeyi anlatır. Susmak da bir çeşit konuşmaktır. Dilsizin sustuğu söylenebilir mi?

Bir yazar, dünyanın şu ya da bu durumu üstüne söz etmedi mi, ona sorabiliriz: Niçin şundan söz ettin de bundan etmedin? Madem bir şeyler değiştirmek için konuşuyorsun -çünkü başka türlü konuşulamaz- niçin şunu değil de bunu değiştirmek istiyorsun? Niçin posta pullarının baskısı değişsin istiyorsun da, Yahudi düşmanı bir memleketteki baskının değişmesini istemiyorsun? Daima şu soruya cevap vermesi gerekir: Değiştirmek istediğin nedir? Niçin o değil bu?

Onun için yazara sormalıyız: Niçin ve ne üstüne konuşmak istiyorsun?.

Ama, bunlardan başka yazar, kelimeleri güzel olacağını umduğu bir düzene sokarak konuşan adamdır. Bunu niçin yapar? Bana kalırsa, bir yazar, Hegel'deki bilinçlerin birbirini bulması anlamında, başkalarıyla buluşmak için yazar.

Bir şeyin estetik sunuluşu çok yanlış anlaşılmıştır bence. Estetikte her zaman bir uzaktan sunma, nesneyi seyirciden uzak tutma vardır, burası doğru. Boileau: «Sanatın aynasında güzelleşmiyen hiç bir canavar yoktur» der. Bu, demektir ki, sanatçı bir sanat eserinde bir yarayı, bir çirkinliği ya da bir haksızlığı gösterdiği zaman, seyirciyi, yardım ya da para istemede olduğu gibi, doğrudan doğruya çiğ duyularla etkilemeyi gözetmez. Bundan ötürü, bir nesnenin estetik sunuluşunun, sadece insanı bağlamıyan bir sunuş, yalın bir sunuş olduğu sanılmış-

tır. Bu da, yazarın sorumsuzluğu anlamına doğru bir gidişe yol açmıştır.

Estetik beğeninin ne olduğunu anlamaya çalışırsak, bu sunuşun ne olduğunu da anlıyabiliriz belki. Yazar, yazdığının acı, şaşkınlık ya da korku ile ciğerinden çıkan bir haykırış gibi değil, düzenli bir yaratışın verisi olarak bilinmesini ister. Düzenli yaratış ise, iki anlamda özgür bir yaratış demektir; önce şundan ötürü özgürdür ki, bir şey yaratıyoruz demek, tanımlama gereği, o şey yaratılışından bir an önce tam anlamı ile yoktu demektir. Yaratma olan yerde, bir an önceki görüşe nazaran bir yenilik var demektir. Sonra da, düzenli olma anlamında, yâni kendi kanunlarını kendi yapan bir iş olarak görünür.

Burada özgürlüğün iki anlamı ortaya çıkıyor: Kanunların etkisi altında değil de, kanunların temsili yoluyla iş görme olanağı ve bağımsızlığı. Bu ikili niteliği dolayısıyla yazar, bir nesneyi bulur ya da kanunlara göre yaratırken özgür bir yaratışın adamı olmakla, bağımsız bilinmek ister.

Öte yandan, okuyucu, kitap ya da sanat eseri üstünde bir olay yargısı değil, bir değer yargısı yürütür. Âdettir, bir kitap, ya da bir tiyatro eseri üstüne konuşulurken iş sarpa sardı mı, ev hanımı misafirlerine bunun bir beğeni meselesi olduğunu söyler. Bu kitabı sevmiyorum ya da seviyorum demek terbiyesizlik sayılmaz, çünkü karides ya da domates seviyorum ya da sevmiyorum demek gibi bir şeydir bu. Ama, bu kitap güzeldir ya da çirkindir dediniz mi, iş değişir.

Bu kitap güzeldir dediniz mi, bu, onu güzel bulmıyanları suçlu sayıyorum, ya da, içinde bulunduğum toplumun bu kitabı güzel bulmasını istiyorum, demektir. İşte, kırıcı olan bu istektir. Bir istek, ne türlü olursa olsun, karşımızdakinin özgürlüğünü

önceden kabul etmektir her zaman. Bir insandan ancak elinde olan bir şey istenebilir. Bir insan özgür değilse, ondan bir güzellik yargısı isteyemem: Çünkü, o adam, bu yargıda beğenilerinin kölesi olacaktır. Ben kendim de bu kitap güzeldir sözüyle karşımdakinin onu güzel bulmasını isterken, demin dediğim gibi, kendimi düzenli bir yaratış karşısında, benim özgürlüğüme başvurulmuş durumda görürüm.

Benim özgürlüğüme neden başvuruluyor? Çünki, benden bu güzeldir diye genel bir yargı isteniyor. Benden istenen kendi tekniğim, tutkularım, alışkanlıklarım alanında duygulanmam değil; birden bire kendi dışıma çıkmam, genel bir alana girmemdir. Demek ki, özgür sayıldığım için başvuruluyor bana. İşte estetikte bu bakımdan nesneden bir uzaklaşma, güzelle insan arasında bir ara vardır. Bu demek değildir ki, benden bir haksızlık karşısında öfkelenmem istenmiyor, her şey benim tarafsızlığıma sunuluyor, hayır. Benden istenen, yargımın bağlanması, ama özgürce bağlanmasıdır. Başvurulan benim çiğ duyularım değil, insan yanım, yâni özgürlüğümdür.

Demek ki, estetik yargı, üç şeyi kabul etmek oluyor: biri karşımdaki özgürlük, yaratıcının özgürlüğü. Öteki karşımdaki nesne ile benim ilişki kurmam, kendi özgürlüğüm. Üçüncüsü de, aynı koşullarda, başkalarının da aynı özgürlüğe sahip olması gerekliliği. Bundan ötürü, estetik ortamda düşünülen bir kitap, bir özgürlüğün bir başka özgürlüğe seslenişi; estetik beğeni de, nesne karşısında özgürlüğün uyanması, bilince varmasıdır.

Edebiyat da, insan özgürlüğünün sürekli bir belirtisi olduğuna göre, bir kara edebiyat vardır demek yalnıştır. İyi ya da kötü edebiyat vardır, o kadar. Edebiyat iyi ise, hiç de kara değildir. Çünkü,

gösterdiği şeyler ötesinde, okuyucularını özgür bulundukları ortama çağırır, kendilerine gösterileni değiştirebilecekleri ortama. Bu gösterilen şey, psikolojik ve öznel ayıplarsa kendilerinde; toplumsal haksızlıklarsa dışarıda, dünyadadır. Böylece, yazar kendi özgürlüğünü tanıyacak bir başkasının özgürlüğüne başvuran adamdır. Özgürlük, seyrine bakılan bir şey değil de, gerçekleşen bir şey olduğuna göre, bu başvurma değiştirilmesi istenilen bir şey dolayısıyla olur.

Yazarla politikacıyı bir an için karşılaştıracak olursak, görürüz ki, politikacı özgürlüğü gerçekleştirmek amacını benimsiyebilir, ama onu gerçekleştirmek için zor'dan başka yolu yoktur. Bu zor en aza indirilebilir ama, ortadan kaldırılamaz. Çünki onu, en azından getirmek istediği özgürlüğü çiğnemek istiyenlere karşı kullanması gerekir. İşte, o hep konuşulan meseleye geldik: Demokrasinin düşmanlarını demokrasi için tutmalı mı? Yazarsa, tersine, öyle bir ortamdadır ki, orada politikacı gibi, özgürlüğü, insan haklarının gerçekleştirilmesini istemekle beraber, zor kullanmak zorunda değildir. Buna yanaşmaz da.

Kelimelerin bir zorbalığı yok değildir: o da yalan söylemek, gizlemek, örtbas etmektir. Ama, orada artık edebiyat ortamında değil, propaganda ya da reklâmcılık ortamındayız. Bir eserin güzel olmasını istiyorsak, özgürlüğe zor kullanmadan seslenmek istiyoruz demektir.

Böylece, yazarın sorumluluğunu kabaca tanımlıyacak bir duruma geldik. Yazar edebiyat ortamındaysa, yâni yazıyorsa, özgürlüğün hep tehlikede olduğu bir dünyada, özgürlüğü belirtme ve ona seslenme görevini üstüne almış demektir.

Bu ortama girmiyen bir yazar suçludur. Sade

suçlu olmakla kalmaz, çok geçmeden yazar olmaktan da çıkar.

İşgal sırasında görebildiğimiz en meraklı olaylardan biri Drieu La Rocchelle'in gittikçe artan şaşkınlığı oldu. Aldanmışların şüphesiz en samimilerinden ve belki de en acınacaklarından olan Drieu la Rocchelle'in bir dergisi vardı. Bu dergide ağzı tıkalı insanlara, kendine cevap veremiyen, kendine çatarken baskı altında olan insanlara, sürekli olarak, hakaret yağdırıyordu. İşte, bu adam, büsbütün kör olmadığı için, yavaş yavaş şaşırdı, bir yazıdan ötekine, önce öfkelere, sonra korkulara kapıldı, sonunda dergiyi bıraktı: Çünki, kendisine cevap veremiyen insanlarla konuşuyordu, çünki yazdıklarını yargılama özgürlüğü olmıyan insanlara çatıyordu. Sesi, işte bundan ötürü kesildi. İnsan çölde yazmaz, konuşmaz.

Böylece, yazarın istediği bu olduğuna göre, her zaman için insan özgürlüğünden sorumludur, diyebiliriz. Evet ama, burada çok daha somut ve çok daha güç sorunlarla karşılaşıyoruz. Bu durumda, yazarın, merhum M. Benda gibi, papazca köşesine çekilip, kalabalık her zaman haksızdır diye, kalabalığa karışmadan, «ezelî» iyilik, «ezelî» doğruluk, «hak, hakikat», «edebiyet» kavramlarını yansıtması mı gerekecek? Nazilerden, İspanya'dan, ezilmiş memleketlerdeki ayaklanmalardan, Yahudi meselesinden, işçi sınıfından, yaklaşan savaştan söz açarsa, edebiyata ihanet mi etmiş olur?

Yazar sadece «ezelî» değerlerin bekçisi midir? Bu sorulara, hayır demek gerekir. Yazar her şeyden önce, «ezelî» değerlerin bekçisi değildir, çünki, özgürlük somut bir şeydir.

Bir kitap özgürlüğe sesleniştir, dediğim zaman, soyut bir özgürlüğe, insanın sadece bir çeşit fizik - ötesi güç olan bir özgürlüğe sesleniş demek istemi-

yorum. Böylesi bir özgürlüğü bilmiyoruz. Ona felsefe kitaplarında rastlıyoruz. Ama, hiç kimsenin, salt «ezelî», renksiz bir özgürlüğü elde tutmak niyetiyle, düpedüz bu niyetle çalıştığı görülmemiştir.

Bir şey uğrunda savaştığımız zaman, o şeyi öyle bir isteyiş vardır ki, onu isterken bir bakıma, özgürlüğü de istemiş oluruz. Sadece bir bölük insanın düşünce seviyesini yükseltmek için, bu adamların ya da başkalarının belli haklarını istemek için savaşabilir insan. Ama, bunu yaparken, insan özgürlüğünü belirtmiş, devam ettirmiş, öne sürmüş oluruz.

Buna karşılık, genel olarak, özgürlük üstüne yazmakla kalırsak, biraz sonra göstereceğim gibi, sadece baskıya, zorbalığa yardım etmiş oluruz. Çünki, özgürlük adına bütün toplum ezilebilir.

Ozgürlük, günü gününe, bağlı olduğu somut işler içinde, somutça kazanılabilir. Bundan ötürü de, bir yazarın bağlanmasından, sorumluluğundan söz ettiğimiz zaman, soyut bir özgürlük adına bağlanma değildir bu. Yazarın eserinde ortaya koyduğu özgürlük, somut bir şey isterken kendi kendini istiyen bir somut özgürlüktür. Bizden istediği, belli bir olay dolayısıyla somut bir öfke, belli bir kurumun değişmesine çalışmaktır.

Bu söylediğimin iyi anlaşılması için, bâzı tarihsel düşüncelere girmemiz gerekir. Çünki, aslında, size demin dediğimin dışında, yâni edebiyatın özgürlüğü sürdürme olması dışında, yazarın **a priori** bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk, çağdan çağa değişir. Ya da şöyle diyelim: Sorumluluk derecesinden sorumlu olan yalnız yazar değil, içinde bulunduğu toplumdur da. XVIII. yüzyılda ya da XV. yüzyıldaki bir yazar, XX. yüzyıldaki bir yazar gibi sorumlu değildir. Orta Çağ dediğimiz bir çağda ya-

zar, «ezelî» iyiliği görebilir, daha doğrusu «ezelî» iyiliği gördüğü sanısında olabilirdi.

Niçin? Çünki, toplum bölükleri arasındaki dayanışma zayıftı. Çünki, az çok tek başına yaşıyan bir küçük azınlık, içine kapalı kalem adamları topluluğu düşünülebilirdi. Çünkü, eserler, seçkinler dışında az okunurdu. Bu seçkinler için de hazır bir ideoloji, Hıristiyan ideolojisi vardı. Çünki, üstelik, bu ideolojiyi sürdüren değişmez, sapasağlam bir güç, Kilise ya da Krallık vardı. Yönetici sınıflarda ideoloji ne kadar güçlü olursa, her zaman bu sınıflarla bağı olan yazarın sorumluluğu o ölçüde azalır ve yazar, o ölçüde bu ideolojinin bekçisi olmakla kalır. Bu ideoloji kendini hep değişmez bellettiğine göre, yazar da, ister istemez, değişmez değerlerin seyircisi olur.

Demek oluyor ki, yazar, dediğim gibi, bazı çağlarda, baştaki sınıfların ideolojisini ve değerlerini, görünüşte olsun, ayakta tutmakla yetiniyordu. Ama, yazar olarak onları aşıyor, çünkü, bir özgürlüğe sunuyordu onları. Eseri insan özgürlüğüne sürekli bir seslenişti. Çünkü, salt bu ideoloji ve değerleri ortaya koymak, onları göz önüne sermek, tartışma konusu yapmak, sadece adlarını söylemekle, farkına varmadan, kendiliğinden, insanları onları aşmaya çağırmış oluyordu. Bir ideolojiden bir nesneymiş gibi söz etmek, onu biraz olsun aşmaktır.

XVIII. yüzyıl gibi bir çağ alalım, örneğin. Bu çağda, bir ideoloji temizlenmesini, bir sınıfın bir başka sınıfın yerine geçtiğini, yalnız eleştirme yoluyla bir ideolojinin kendi kendini yıktığını görüyoruz.

Bu durumda yazar tarihin gidişi yönündedir. İdeolojileri ortaya koymak, eleştirme ve bir özgürlüğe sunma çabası toplumun içindeki bir sınıf de-

ğişmesi dolayısıyla kendiliğinden oluşan bir eleştirme çabasıyla birlikte yürür.

XVIII. yüzyılda, Rousseau, Voltaire gibi yazarların ne türlü sorumluluklar yüklendiklerini bilirsiniz. Yalnız o çağ bir temizleme çağıydı.

XIX.yüzyıl ise, tersine, devrim kargaşalığının sonu, yeni bir ideolojinin, liberalizm ideolojisinin başlangıcı oldu. Bu ideoloji de, herkese tanınan politik haklara, çalışma temeline dayanan bir seçkinlere, ilerleme ve para biriktirme kaygılarına bağlanıyordu. Bu çağda, yazar, ortaçağda olduğu gibi, ideolojisi sağlam ve değişmez bir sınıfla uzlaşacak yerde, XVIII. yüzyılda olduğu gibi, yükselen ve eski ezilmişlerin ideolojisini temizliyen bir sınıfla uzlaşacak yerde, yarattığı sınıfla anlaşmazlık halindedir, bu ideolojiye karşıdır. İşçi sınıfı üzerinde etkisi yoktur ya da onun hiç farkında değildir. Kendini çıkaran, kurulu ve sağlam bir ideolojisi olan sınıfı düşünceleriyle beslemediğinden, soyut değerlerin seyrine dalmak durumuna, yâni, kısır bir özgürlük çağrısına düşmüştür.

Değiştirme kaygusu olmadan özgürlük istemek, güzel bir eser karşısında bir an için kendi özgürlüğünün tadına varmak: İşte bu, sanat için sanat yapmak dediğimiz şeydir. Faydalıya, makinelerin ilerlemesine, sınıfa karşı yaratıcı özgürlüğü istemenin bu türlüsü hem burjuvaziye karşı, hem de burjuvazi çıkarıyla bağlı olmaktır bir çeşit.

Öfkeleri, kendi darlığı, kafasızlığı ve zevksizliğinden yana çeviren bir yazara para vermek burjuvazinin işine gelir; oysa, bu öfke, düpedüz baskıdan doğarsa, kendisi için çok daha belâlı olur. Böylece, sanat için sanatı yaratan durum kendi sınıfı ile de uzlaşamadığı için, kimseye yardım edemiyen bir yazarın çaresizliğidir. İşte, yazarın sorumsuzluğu görüşü de bundan doğar. Bu görüşe göre, yazar sade-

ce yaratmakta serbesttir, kimseyi incitmeden yaratmakta değil. Önce de söylediğim gibi, masum edebiyat olmazsa, Saint Juste'ün dediği gibi, nasıl masumca devlet yürütülmezse masumca konuşulmaz da, yazılmaz da. Yazarlar, sanat için sanat tutumunu uzun zaman sürdürmekten suçludurlar.

Bugün, durum iyice değişmiştir. Çünki, kimse, ne sorumsuzluğa, ne de sanat için sanata inanıyor artık. Örneğin, Alman işgali bir çoklarına edebiyatın demokrasiye bağlı olduğunu gösterdi. Özgür insanlar karşısında özgürce yazamıyorsanız, hiç bir şey yazamazsınız. Sözünü ettiğim Drieu La Rochelle örneği gibi, işgale karşı koyan yazarlar örneği de şunu gösterir: Edebiyat demokrasiye öylesine bağlıdır ki, onu koruması gerektikten başka, demokrasiye silâhla saldırıldığı zaman edebiyatı silâhla koruması gerekir.

Görüyorsunuz ki, yazarlık, davranışı belli bir insan toplumunu gerektiriyor. Bu davranış bütün toplumlarda mümkün değildir; bir baskı toplumunda edebiyat yoktur. Nazi Almanyasının edebiyatının ya da faşist İtalya edebiyatının bu kadar kötü olması bir tesadüf değildir.

Bir de şu var ki, çağımızda okuyucu alabildiğine artmıştır. Ama, bu artış, göreceğiniz gibi, yüzeydedir. Demin size bir tek dünyadan söz ediyordum. Demek ki bugün garip bir olay karşısındayız: Ünlerini henüz hak etmemiş ya da belki hiç bir zaman haketmiyecek olan yazarların ki ben de, benim kuşağımdan bir çokları da onlar arasındadır- daha şimdiden, meselâ XIX. yüzyılın birinci sınıf yazarlarından daha çok okuyucuları vardır. Baudelaire'i sağken bilen küçük çevreyi düşündükçe insan yabancı dillere çevrilmekten utanıyor bugün. Ama, bu olayın şundan başka anlamı yoktur: Bugün, gazeteler var, radyo var, sinema var. Var ama, bun-

lar okuyucu çevresini genişletmekle yazarı daha büyük bir sorumluluk durumuna sokuyor; yâni yazar daha çok şey bilmek, daha çok şeylerin sözünü etmek zorunda kalıyor.

Bir yandan da yazar, bugün burjuva sınıfından çıkmakta devam ediyor, öyle olmasa da, okuyucusunu burjuva sınıfında buluyor. Burjuva sınıfı sözü, politik havasıyla sizi rahatsız ediyorsa, şöyle diyelim Yazar okuyucusunu baştaki toplum katlarında, serbest meslek adamları dediğimiz seçkinler arasında buluyor. Hekimler, avukatlar, noterler, memurlar, öğretmenler karşısında konuşuyor. Ama, bu toplum katları, bugün, ideolojilerinin yıkılışını görüyorlar. Şaşırtıcı bir devrim içindeyiz. XVIII. yüzyılda yazar, yükselen, kendi bozukluklarını, kör inançlarını eleştiren bir sınıfın sözcüsüydü. XIX. yüzyılda yazar, tanımadığı bir işçi sınıfının da, sağlam bir ideolojisi olup ondan sadece güzellik istiyen bir burjuva sınıfının da dışında buluyordur kendini.

Bugün, yazara başvuranlar, dünyanın bütün yazarlarına öğüt, yardım, ideoloji istemek için mektup yağdıranlar yine burjuvalar, iyi niyetli burjuvalar, aydınlar, serbest meslek adamlarıdır. Bunlar, burjuva ideolojisinin yıkılışı karşısındadırlar, liberalizmin vaktini doldurduğunu, **laissez - faire** yerine her yerde plâncılığın, bireycilik yerine devlet elinin geçtiğini biliyorlar; malları mülkleri bakımından eski rahatsızlıkları kalmamış, çoğu da zaten varlıklarının büyük parçasını yitirmişlerdir.

Bu iyi niyetli insanlar yazarlara başvuruyorlar ama, yine de burjuvadır bunlar. Okuyucu onlardır ve yazarı, ister istemez, hâlâ başta olan ama kendi kendini yıkan bir sınıf için yeniden bir ideoloji kurmak zorunda bırakıyorlar. Öte yandan, yazar, ulusal toplulukların en önemli parçası olan köylülere ve işçilere ulaşamıyor. Aralarındaki ayrılık belki her

zamankinden daha da çok bugün. XIX. yüzyılda burjuva sınıfına neden ulaşamıyorsa, işçi ve köylü sınıfına da ayni nedenlerden ulaşamıyor. Ulaşamıyor çünkü, köylülerin ve işçilerin en etkin, en uyanık olanlarının kurulu bir ideolojileri var. İşçi toplumu kapalı bir toplum olarak örgenleşti; bir savaş ideolojisi de var: Gerekircilik, materyalizm.

Yazar, görevi gereği, özgürlüğü öne sürdüğü ve istediği sürece, baştaki sınıfa da, başka bir sınıfa da ideoloji sağlıyamaz. Sağlasa da hâlâ ezilmiş durumda olan insanların kurtulmasını istiyen bir ideoloji sağlıyabilir. Öte yandan da, kurtulmasını istediği insanlara sözünü dinlete bilmesinin tek koşulu bir partiye girmek, propagandacı olarak çalışmak. Sanatının propaganda olmasını kabul etmek, yâni edebiyatın ölümünü istemek ve yazar olmaktan vaz geçmektir. Demek oluyor ki, yalnız burjuva sınıfına hitap etmeği kabul edemez. Ötekilerden söz etmesi, **ötekiler** için konuşması, **ötekilere** seslenmesi gerekir. Ama bunu da yapamıyor. Yazar olarak onların kurtuluşunu istemesi gerektiğine göre, sorumludur. Ezen sınıflardan çıkmış ya da onlara bağlı olduğu için, kendini suçlu hissediyor, buna karşılık ortadan kalkmakta olan, hâlâ başta bulunan ve ezen bir sınıf olduğunu anlıyan sınıfın iyi niyetli insanlarından başka sözünü dinliyen de yoktur. Asıl konuşmak istediği insanlar kendini dinlemiyorlar.

Yazarın bugün nelerden söz etmesi gerektiğini araştırırsak, işler büsbütün sarpa sarar. Kendisi 89 Devrimini yapan sınıftan gelmedir; ona ister istemez bağlıdır. Çünkü, insan, canı istedi mi, burjuvalıktan çıkamaz ve karanlık özgürlük destanının, yâni 89'un kaynağındaki ilkeleri yansıtır: **Habeas Corpus**, tekin esenliği, düşünce özgürlüğü, politik özgürlük. Bir yandan da anlamaya başlamıştır ki, bu

ilkeler milyonlarca insan için düpe düz bir aldatmacadır. Louisiana zencisi için aldatmaca, Meleun fabrikası işçisi için aldatmaca, onlara bu ilkelerden söz etmek aldatmacadır. Habeas Corpus'un politik düşünce özgürlüğü, ya da politik özgürlük ilkelerinin bir anlamı olabilmesi için ekonomik ve toplumsal plânda daha toptan bir kurtuluş gerektiğini bilir. Onun için, bir yazar düşünce özgürlüğünü savunduğu zaman, ne kadar haklı da olsa, hiç bir zaman içi rahat değildir. Çünkü, savunduğu özgürlük, bir bakıma yalnız kendi özgürlüğüdür. İşi gücü kösele delmek olan bir kadın için düşünce özgürlüğü ne demektir? Demek ki, yazar, bâzı demokratik ilkeler adına, bir takım haksızlıkları reddetmekle beraber, daha derin bir kurtuluş gerektiğini de bilir. Bu daha derin kurtuluş istenilirse, dediğim gibi, komünist partisine girmeden kendilerini dinletemezler. Üstelik, işçi toplumu kurumlarının bir kısmı, işlerin yürümesi için makiavelizmi, zorbalığı, uyarcılığı, genel olarak «iyiye varmak için kötüyü kullanabilirsin» öğretisini benimsemişlerdir.

Bu kurumlar işçileri buna götürdüler ama, bu, şunun bunun kötülüğünden değil. Çünkü, savaş ve zor kullanma işleri önünde sonunda, bu ilkelere başvurur. Çünkü, varılması gereken amaç, bütün insanoğlunun kurtuluşudur, bu kurtuluşa da şiirler düzerek, ya da günün birinde, birbirini kucaklıyarak varılmıyacaktır. Demek, bir kavga, bir savaş var. Savaş zorunluğu, ister istemez, makiyavelciliği öne sürer. Sadece ahlâk ahlâk diyerek iş görülemiyeceği meydandadır. Ne var ki, zavallı yazar derin çelişme ve uyuşmazlık içindedir. Sözünü ettiğimiz kurumlarla amaç bakımından beraberdir, tamamiyle beraber; çünkü o da özgürlüğü istemektedir. Ama, onu yetiştiren, ona kendi ilkelerini öğreten burjuvazi ile de anlaşma halindedir. İlkeler de özgürlük

ilkeleridir, iyiye varmak için kayıtsız şartsız bütün kötü yollara karşıdırlar. Yazar, yazdığı sürece, ahlâkı öne almak zorundadır. Ahlâk değerlerinin her çeşid makiyavelcilikten üstün olduğunu söyler. Ne var ki, ezen, aldatan durumuna düşmek istemiyorsa, ahlâk değerleri adına bütün ezilenlerin, işçilerin, Yahudilerin, zencilerin, sömürge halkının, yersiz işgallere uğrıyan memleketlerin kurtuluşunu istemek zorundadır.

Bu kurtuluşları düpe düz isterse, sözleri söz olmakla kalmıyacaksa, işgal altındaki bir memleketin kurtulacağına nasıl inanabilir? Ezilen zencilerin ya da sömürge halkının kurtulacaklarına nasıl inanabilir? Bunu istediği anda işe atılmak, zora başvurmak ve sonunda, kötülediği makiavelciliğe düşmek zorundadır. Tersine, bir yandan, ezilenleri kurtarmalı, der, bir yandan da makiavelciliği kötülemekle yetinirse, o zaman, ya havada konuşmuş olur; ki bu taktirde düpe düz dokunaklı bir ülkücüdür; ya da yaptığı, balığı suda boğmağa benzer bir manevradır. İki durum da kötü olduğu için, yalpalar durur. Çoğu yazarların bugünkü durumu şudur: Kimi zaman makiavelcilikten iğrenir, onu, nerde olursa olsun kötüler, onu bir bakıma haklı gösteren amacı unutur, böylece de, istemiye istemiye, aldatmacalara düşerler. **Habeas Corpus** adına şu veya bu işi kötüler ama, görmezler ki, bugün mesele hiç de Habeas Corpus meselesi değil, çok daha karışık, çok daha derin bir meseledir. Kimi zaman da, amacın büyüsüne kapılır ve insanları kurtarmak için her şeyi yapmak gerektiğine inanırlar, o zaman da vicdan azabı çeker, aşağılık duygularına sürüklenir ve amaca götüren yolları yargılamaksızın kabul ederler. O zaman, ahlâk değerlerinin yıkılmasına yardım eder, makiavelciliği daha da köklü olarak haklı çıkarırlar. O zaman, yazar yazar olmaktan, ozansa

ozan olmaktan çıkar ve bir propagandacı durumuna düşerler. Ahlâk değerlerini yıkmaya hepimiz yardım ettik. Biz yazarlar, hepimiz, makiavelciliğin baş tâcı olmasına yardım ettik. Çünkü, amaç dolayısıyla hepimiz kendimizi küçük görüyoruz; çünkü, biz XVIII. yüzyılın bireyci ahlâkı ile toplumsal bir ahlâk arasında bocalıyoruz. Çünkü, biz, amaçla amaca götüren yollar arasında bir seçme yapmak zorundayız.

Ya da ne oluyor, susuyor insan. Bugün, bir çok memleketlerde, özellikle Fransa'da, bir susma kumpası var. Amaçlar ya da amaçlara götüren yollar bakımından yazarlar hep bir vicdan rahatsızlığı içindeler, bu yüzden de hep bir şeyleri söylemeğe yanaşmıyorlar. Öyle yazarlar var ki, Sovyet Rusya'dan yâni amaca götüren yollardan korktukları için bâzı haksız işgalleri ya da İngiltere'nin Filistin'de veya Yunanistan'daki bâzı davranışlarını kötülemiyorlar. Buna karşılık, kimi yazarlar da var ki, kapitalizme karşı oldukları ve her şeyden önce amacı düşündükleri için Sovyet Rusya'nın başvurduğu sürgünler ya da işgali altındaki memleketlerde seçimlere verdiği biçim karşısında susuyorlar. Demek, susma var bu işde; anlaşılan, her şeyi birden açığa vuramıyorlar da ondan. Savaş konusunda susma var. Kimi yazarlara göre Amerika savaş hazırlıyor. Ama Habeas Corpus adına önleyici bir savaş pek hoşlarına gideceği için bu hazırlığı susmakla geçiştiriyorlar. Kimi yazarlar Rusya'nın savaş hazırladığı kanısındalar, ama, savaş, ne de olsa devrimi hazırlıyabilir diye, susuyor onlar da. Öyle oluyor ki, bu iki memleket, savaş hazırlıyorlar mı hazırlamıyorlar mı bilmem ama, savaşı rahat rahat hazırlıyabilirler, kimse de kalkıp bunu yapmanın doğru olmadığını ulu orta söyliyemez.

Böylece, yazar nasıl kullanacağını bilmediği bir

sorumluluk içinde ve belki de bugüne kadar, insanları düşündüren sorunların en yalınları karşısında, bu durumda bulunuyor. Hemen söyliyeyim ki, yazarı fazla ilginç göstermek niyetinde değilim, onun durumu bütün insanların durumundan farksızdır. Ne var ki, o, konuşma yolunu seçtiği için bütün bunları konuşmak zorundadır. Peki, ama ne diyecek?

Burada da, öyle sanıyorum ki, şekilci de olsa, hayli açık bir davranış var. Özgürlük adına yazarın haksızlığa, yâni nerden gelirse gelsin, kötüye karşı koması zorbalıkla savaşması gerektiği su götürmez. Her türlü zorbalığı kötülemek zorundadır, ister dostları zorbalık etsin, ister düşmanları; isterse bu zorbalık, XVIII. yüzyıl ilkelerini, bir çeşit demokrasiyi korumak için olsun. Ama, bunu yaptı mı, işçi sınıfının zorbalıklarını, Sovyet Rusya'nın zorbalıklarını kötüliyecek. Çünkü, amacını unutup yollar üzerinde duran bir davranışa varacaktır. Zorbalığı ne adına kötülüyoruz, onu bilmemiz gerek. Bilmemiz gerek ki, biz bir zorbalık dünyasında yaşıyoruz, zorbalık onu kullananların bulduğu bir şey değildir, her şeyde zorbalık var. Ama, bu durumda, önce yazarın kendi için bir zorbalık kuramı araması, bir çok zorbalık çeşitleri olduğunu anlaması, zorbalığa karşı zorbalık olduğunu anlaması gerek.

Rusya'nın işgal ettiği bâzı memleketlerde bir milyon insan sürülmüş olabilir. Peki. Diyorlar ki bana, buna karşı sesimizi var gücümüzle yükseltmeliyiz. Yine diyorlar ki bana, Alabama'da bir zencinin linç edilmesi pek acıklı bir şeydir, ama bir tek zenci linç edilsin; burada bir kişi, orada bir milyon. Şunu söyliyeyim önce: Bir davranışımız salt ahlâkça bir davranışsa, bir ile bir milyon arasında hiç bir ayrılık gözetemeyiz, ama, bu davranış biraz biçimci geliyor bana.

Başka türlü düşünelim: Bir duruma göre, bu

sürgün olduysa, son derece kötü bir şeydir, ama, amaca varmak için bir yoldur. Bu onu kötü olmaktan çıkarır demiyorum, ama onu bu ışık altında görmemiz gerek. Buna karşılık, zencinin linç edilmesi, kendi içinde süregelen bir durumun sonucudur, şu ya da bu amaca götüren bir yol değildir, düpe düz bir zorbalıktır. On milyon zencinin içinde bulunduğu bir durumun belirtisidir. Onlardan önceki on milyon zenci de bu durumdaydılar, bundan sonra gelecek on milyon zencinin durumu da belki bu olacaktır. Yâni, burada da baskı düzeni içinde bulunuyoruz. Her iki durumda, baskı hep ayni nedenlere dayanıyor.

Burada, bir görüşü başka bir görüşe karşı savunmak istemiyorum. Demek istiyorum ki bir yazar zorbalığı **a priori** kötülememelidir. Onu, çerçevesi içinde, bir yol diye bakarak kötülemeli ve hele, şunu anlamalıdır ki, çalışılacak şey, zorbalığı toptan ve soyut olarak kötülemek değil, her durumda gerekli zorbalığın en azını kurmaktır. Çünkü, bugün zora başvurmadan hiç bir şey yapılamaz, çünkü, bugün her şey zorbacadır. Demek ki, sorun her zorbalığı kötülemek değil, yararsız zorbalığı kötülemektir. Başka bir deyimle burada mesele, yazarın kendi için çözeceği ve başkalarına anlatmaya çalışacağı mesele amaçlarla yolların ilişkisi sorunudur. Ama sorunlardan biri budur ve biz yazarlar, sorumluğumuz gereği, bunu çözmeğe çalışmalıyız.

Diyecek olursanız ki, «Ben zorbalığı kayıtsız şartsız değil, bir amaca yönelmediği ve bu amaca varmak için gerekli zorbalığın en azı olmadığı zaman kötüliyeceğim», bu, sizi, yazar olarak, ister istemez, amaç meselesini ortaya koymaya sürükler.

Bir yazarın, bir kuramı, bir davranışı, bir işi düpe düz olmaz diye kötülemesi düşünülemez. Bu kötüleme bir şey adına olmak zorundadır. Onun

için bugün kurtuluş ve özgürlük meselesini yeniden düşünmemiz gerekir. Anlamalıyız ki, Habeas Corpus bugün bir aldatmacadır diyorsak, daha derin bir özgürlük adına diyoruz; işte o özgürlüğü anlamaya, ona varmaya, onu gerçekleştirmeye çalışmalıyız.

Gerçekleşmesi gereken yeni bir özgürlük var. Demek, böyle bir özgürlüğü düşüneceğiz. Makiavelciliği kötülememiz gerekiyorsa, bunu milyonlarca insanın yoksun olduğu bir özgürlük adına yapamayız; makiavelciliğe sığmıyan ve bizim tanımlamamız gereken bir amaç adına kötülemeliyiz. Ya da şöyle diyelim: Bence bugünün bir yazarı vicdan rahatlığı duyamaz, eğer olumlu ve somut özgürlüğe götürecek sosyalizmi tanımlamamışsa, kendisi de bu yolda değilse ve bu yolu somut olarak, kendisi için de belirtmemişse.

Böylece, yazarın sorumluluğu bugün pek açıktır:

— Özgürlüğün, kurtuluşun olumlu bir kuramını yapmak,

— Zorbalığı, ezilen sınıfların insanları açısından kötüliyecek bir duruma geçmek,

— Amaçlarla yollar arasındaki ilişkiyi belirlemek,

— Bir düzeni gerçekleştirmek ve ayakta tutmak için kullanılan zorbalığın her türlüsüne hemen kendi adına karşı koymak. Bu karşı koyma hiç bir şeyi durdurmaz ya, öyle de olsa.

— Her zaman, hiç ara vermeden, yılmadan, amaçla yollar meselesi üzerinde, ahlâkla politikanın ilişkileri üzerinde düşünmek.

İşte, çağımızın ve biz yazarların meselesi. İşte, yazarın her zamanki değil, bugünki sorumluluğu.

Yazar, genel olarak, iyi budur, kötü şudur diyecek olursa, sorumluluğunu unutmuş olur. Çünki,

ondan istenen bu değildir. Genel olarak, iyinin ne olduğunu herkes bilir. Ondan istenen, iyi niyetli insanları bu meseleler üzerinde düşündürmektir. Etkin olup olmaması ayrı bir meseledir. Hem zaten benden istenilen de bundan söz etmek değil. Her halde şurası su götürmez ki, dünya düzeninde yerlerini hiç alamıyacak durumda olan ya da şimdilik alamıyacak olan memleketlerden Avrupalı bir yazar, düşüncelerini, bu düşünceler ne olursa olsun, tek başına ne dünya yığınlarına, ne de bugünün tarihinde özel bir önemi olan memleketlerin yığınlarına ulaştırmayı umabilir. Onun için yazar, bir çeşit bayrak koşusuna girecek, yâni amacı yalnız kendi memleketinin okurlarını değil, yabancı yazarları da etkilemek olacak; yabancı yazarlar onun, o da yabancı yazarların düşüncelerini, direnişlerini, tanıtımlarını yığınlara iletecek. İşte, bunun için UNESCO gibi bir kurum gereklidir. Yazar, bütün bu dediklerimi yapmaya çalıştıktan sonra, boşuna uğraşmış olabilir. Biz yazarların önlememiz gereken şey, sorumluluğumuzun suçluluğa çevrilmesi ve elli yıl sonra bize şunun söylenmesidir: Bu adamlar dünyanın en büyük felâketinin geldiğini gördüler ve sustular.

1946

savaşın sonu

Herkes bayrak assın denmişti, asmadılar. Savaş, kayıtsızlık, bunaltı içinde bitti.

Gündelik hayatta hiç bir şey değişmemişti. Radyonun ağız kalabalığı, gazetelerin şişman puntoları bizi inandırmıyorlardı bir türlü. Barışın düpe düz gerçekleştiğine inanmak için bir mucize, göklerden bir belirti bekler gibiydik. Sıkıntılı bir yaz ikindisinde cılız bir top öksürüyordu. İnsanlar köprülerden yollardan ölü bakışlarla, durmadan yenilenen açlıklarıyla, kaygılarıyla geçiyorlardı. Aç karnına nasıl sevinirdi insan, bu savaş bitti diye, bu bitmek nedir bilmiyen savaş, topraklarımızı alt üst ettikten sonra cehennem olup giden, uzağımızda bir yerlerde biten bu savaş. Ne soyut bir bitiş Japonya'da karışıklıklar bekleniyor, Japon ordusu Mançurya'da karşı saldırya geçiyor. İmparator ve komutanları yakında öç alacaklarını söyliyorlar. Çinliler iç savaşın kıyısındalar. Bütün bunların ar-

kasında, genç ve dev gibi güçler şaşkın şaşkın bakışıyor, bir tören soğukluğu içinde, kapışmadan önce birbirinin dirseklerini omuzlarını okşayıveren pehlivanlar gibi karşıdan karşıya boy ölçüşüyorlar. Bu arada bir kaç adam masa başında savaşın bittiğine karar vermiştir. Bir tanesi bunu bildiriyor, elinde bir kâğıt, mikrofon önünde konuşuyor. Ona inanamıyorduk, çünki on yıldır elinde bir kâğıt mikrofona ilerliyen nice insanın sözlerine inanmamayı öğrenmiştik. Yalan söyliyor diye düşünmekten korkma değil bu. İnsan diyor ki sadece bütün bu savaş ve barış hikâyesi bir başka gerçek düzeyinde olup bitiyor bir tarihsel sözler gerçeği bu, silâhlı yürüyüşlerin, anma törenlerinin gerçeği. Herkes birbirine barış bu muymuş diye belli belirsiz bir umut kırıklığıyla bakıyor.

Bu, barış değil. Barış bir başlangıçtır, bizse bir can çekişme içinde yaşıyoruz. Uzun zaman savaşla barışın, akla kara, soğukla sıcak gibi ap ayrı şeyler olduğunu sanmıştık. Hiç de öyle değilmiş. Bugün biliyoruz artık bunu. 34 ve 39 arasında öğrendik ki, barış bitmeden savaş patlıyabilir. Silâhlı tarafsızlığın, araya girmenin, savaşa karşı savaşçılığın o canım inceliklerine, karnımız toktu çoktan. Çağımızda barıştan savaşa basamak basamak gidilir. En iyimser bir görüşle bile, barışa da ancak basamak basamak gitmek gerekecek. Bugün 20 ağustos 1945 günü ıssız ve aç Paris'te savaş bitti, barış başlamadı.

Barış bize bir dönüş gibi görünüyordu, 1918, 1925 yıllarının o çılgın havasına dönüş, Fransa'nın bolluk, büyüklük günlerine dönüş. Savaş sırasında, insanlar gençlik yıllarında barışı beklerler hep. Gençlik ve barış birbirine karışır düşüncelerinde. Oysa, hep bir başka türlü barış gelir. Son kasırgaların ötesinde belirir gibi olan barış koskoca bir dünya barışıdır, içinde Fransa'nın ufacık bir yer tutacağı bir dünya barışı. Geçen gün öksüren kü-

çük top Fransa'nın, Avrupa'nın perdeden silinmeğe başladığını bildiriyordu. Dünyanın öbür ucunda, bir yerde verilen kararla utanç ve acılarımızın bittiğini öğreniyorduk. Mersi demekten başka yapılacak şey yoktu. Fransa'yı, yeni sınırları göz önünde tutularak yeniden kuracağız demekti bu. Japonların teslim bayrağını çektikleri anda, elli yıldır bize Fransa'nın gerçek önemini gizliyen hayal perdesi yırtılıyordu.

Biz nedense hep barışı tabiî hal ve evrenin özü, savaşı ise yüzeyde ve geçici bir kargaşalık diye bilirdik. Bugün, yanıldığımızı anlıyoruz. Savaşın bitmesi sadece bu savaşın bitmesiymiş. Gelecek, işin içinde değil. Artık savaşların biteceğine inanmıyoruz. Giderek, silâh gürültülerine öylesine alıştık ki, yaralarımız ve açlığımızla öylesine uyuştuk ki, bunu dilemek bile zor geliyor. Yarın biri bize yeni bir çatışma olduğunu söylerse, omuzlarımızı silkip «olacağı buydu» deriz. En iyilerimizde bile içten içe bir savaşı kabul etme eğilimi seziyorum. İnsan halinin trajik yanını kabullenmeğe benzer bir şey. Barışçılıkta, ne de olsa günün birinde sabır ve temiz yürekle göğü yere indirebilmek umudu vardı. Barışçılar inanıyorlardı ki, bu dünyada her şeyin her zaman kötü olmaması insanın doğuştan hakkıdır. Bugün tanıdığım aklı başında ve kendi halinde gençlerden bir çoğu kendilerinde hiç bir hak görmiyorlar umutlanmak hakkını bile. Zorbalıktan nefret ediyorlar ama, onsuz bir dünya olabileceğine inanmayı göze alacak kadar iyimser ve ilgili değiller. Öylelerini gördüm ki, çürüğe çıkmak korkusuyla sağlık kurulunda hastalıklarını söylemek istemiyorlardı: «Bugün iyi değilim ama gelecek muayenede düzelirim.» diyorlardı. Onun için geçenkinden çok daha amansız olan bu savaş daha kötü anılar bırakmışa benziyor. Belki de, uzun zaman bu savaşın il-

kinden daha az saçma olduğunu düşündük de ondan. Alman emperyalizmine karşı savaşmak, işgal ordusuna karşı komak saçma görünmiyordu bize. Bugün yalnız farkına varıyoruz ki, Mussolini, Hitler, Hirohito birer kıralcıktı sadece. Demokrasilerin üzerine saldıran bu yağmacılar ve kan dökücüler, aslında hiç de güçlü değildiler. Kralcıklar öldü ve gözden düştüler, gerçek derebeylikleri, Almanya, İtalya, Japonya yıkıldı onlarla, dünya basitleşti, yalnız iki dev kaldı ayakta, birbirlerine bakan iki dev.

Bu savaş gerçek yüzünü göstermeden biraz zaman geçecek. Son anlarında insanın ne kadar cılız olduğunu gösterdi bize. Onun için bitmesi hoşumuza gidiyor ama, bu türlü bitmesi değil. Bir çok Avrupalılar Japonya'ya girilmesini, bombalar altında ezilmesini istemişlerdi. Ama, bir anda yüz bin insanı öldürecek olan o küçücük bomba bizi sorumluluklarımızla karşı karşıya getirdi. Gelecek savaşta dünyamız havaya uçabilir. Bu saçma bitiş bizi on bin yıldan beri düşündüren sorunları toptan ve her zaman için durdurabilir. Bu olursa, hiç kimse, insanın ırk kinlerini aşıp aşmadığını, sınıf çekişmelerine bir çözüm bulup bulmadığını bilmiyecektir hiç bir zaman. Bunu düşününce, her şey boş geliyor insana. Oysa, insanın er geç kendi ölümünü kendi elinde tutacak hale gelmesini beklemek gerekti. Bugüne kadar nerden geldiği bilinmiyen bir hayat yaşayıp gidiyordu. Kendini toptan öldürme imkânları olmadığı için, kendi ölümünü reddetme yetkisi de yoktu. Savaşlar yaşıyanların sık yığınları içinde çabucak dolan küçük oyuklar kazıyordu. Kalabalığın içinde her insan sığınaktaydı. Onu, tufan öncesi hiçlikten ataları, gelecek zamandaki hiçlikten de torunları koruyordu, hep zamanın ortasındaydı, uclarda yaşamıyordu hiç bir zaman. İşte birden bin yıl öncesine döndük ve her sabah son günün arefesinde olacağın-

yorum ama, beğenmiyorum. Gerçi, doğuşundan dan, öyle bir günün arefesinde ki o gelince namusumuzun, cesaretimizin, iyi niyetimizin kimse için bir anlamı kalmıyacak, hepsi kötülükle, kötü niyetle, korkuyla yan yana, hiç bir şeyin hiç bir şeyden ayrılmadığı bir yokluğa gidecek.

Tanrı öldü demişlerdi, şimdi de insanın ölümünü haber veriyorlar. Bundan böyle özgürlüğüm daha pürüzsüz. Bugün yapacağım işi ne Tanrı bilecek, ne insan çağlar boyunca. Yaşadığım günde ve sonsuzluk içinde kendi kendimin tanığı kendim olmak zorundayım. Ahlâklı olursam, kendim istediğim için olacağım, bu yıpranmış dünyada ve bütün insanlık bundan böyle yaşıyacaksa, doğduğu için değil, yaşamağa karar verdiği için yaşıyacak. İnsan türü diye bir şey yok artık. Atom bombasının bekçisi olan topluluk tabiat düzeninin üstünde bulunuyor, çünki o, yaşamasından ve ölümünden sorumludur. Her gün her dakika yaşamayı kendi istemesi gerekir. Bugün bir karabasan gibi duyduğumuz işte budur. Hayır, diyeceksiniz, hayatımız sadece bir delinin keyfine bağlı kalacak. Hiç de öyle değil. Atom bombası rast gele bir delinin eline geçemez. Bu delinin bir Hitler olması gerekir ve birincisinden olduğu gibi bu yeni führer'den de hepimiz sorumlu oluruz. Böylece bir savaş bittiği günde bir devir kapandı ve bugün her birimizde insanlık kendi ölüm olanağını görüyor, hayatını ölümünü üstüne alıyor. Bu barışların en çetinini korumaktan vaz mı geçmeli, artık barışa inanmıyoruz diye, memleketimiz bir çok güçlerini yitirdi diye, dünyanın kendini yoketme ihtimali bütün yapacaklarımızı boşa çıkarabilir diye? Tam tersine, çocukluğundan beri Fransız uyruğuna geçmiş bir Rus kızı, zafer günü şöyle deyip ağlıyordu: «Küçük bir memleket bu bizimki, küçük bir memleket. Zaferi gerçekten kazanan büyük bir memleketim olmasını isterdim.» Bu genç kızın duygularını anlı-

Rus olduğu için, belki de ilk vatanını özliyordu bunu söylerken. Ama, biz ki Fransa'da doğmuşuz, biz ne diyeceğiz? Fransa vatanımızdır demek yetmez. Hele hiç de açık değil bu söz, üstelik. Fransa bizim somut durumumuz, kaderimiz, varımız yoğumuzdur. İnsan kişiliğinin gelişmesi yine de ve her zamankinden çok millet çerçevesi içinde oluyor. Bir zamanların rüyâsı olan enternasyonalizm bir kaç Troçkistin umudundan başka bir şey değil artık. Ne yapabiliriz öyleyse? Fransız topluluğunu yok saymak, kendi kendimizi yok saymak olur. Hayattan, dostlarımızdan kendimizden yana oynuyorsak, Fransa'dan yana oynuyoruz demektir, onu bu çetin ve güçlü dünyaya, bu ölüm tehlikesi içindeki insanlığa katma yollarını aramayı üstümüze almış oluyoruz. Günün birinde param parça olacaksa bile, dünyadan yana da olmalıyız. Tanrı öldü, değişmez kutsal haklar öldü ve gömüldü. Savaş öldü, onunla birlikte cılız yüreklere verdiği kaçamak ve yan çizme olanakları da ortadan kalktı, savaşın yüreklerde beslediği haklı ve rahat barış umutları da öldü. T. Bernard kendisini yakalamağa geldikleri zaman: «Bugüne dek korku içinde yaşıyordum. Bundan sonra umut içinde yaşıyacağım» demişti. Japonyanın teslim olduğu gün, biz bunun tam tersini söyliyebilirdik. Bundan sonra, artık gazetelerden her sabah küçük büyük bir Alman bozgunu haberini alıp rahat edemiyeceğiz. Gazeteler bundan böyle Almanya'da savaşçı ruhun yeniden doğduğu, Çin'de, iç savaşın başladığı, üçlerin, dörtlerin, beşlerin anlaşma zorluklarıyla karşılaştıkları haberlerini verecekler. Ama yine de yaşamaktan yana olmak gerek. Savaş ölürken insanı anadan doğma çıplak, umutsuz, kendi güçleriyle kalmış, artık yalnız kendine güvenebileceğini anlamış olarak bıraktı. Geçen günki törensel ve öksürüklü top sesinin bize verdiği tek iyi haber buydu.

sessiz cumhuriyet

Hiç bir zaman Alman işgali altında olduğu kadar özgür değildik. Bütün haklarımızı ve en başta konuşma hakkımızı kaybetmiştik. Her gün yüzümüze savrulan hakaretler karşısında susmak zorundaydık. İşçi olarak, Yahudi olarak, politik mahpus olarak, yığınlarla sürgün ediliyorduk. Sokak duvarlarında, gazetelerde, sinema perdesinde, ezicilerimizin bize vermek istedikleri o pis ve tatsız yüzü buluyorduk. Bütün bunlar yüzünden üzgündük. Nazi zehiri düşüncemize kadar işlediği için her doğru düşünce kazandığımız bir zaferdi. Amansız bir polis gücü bizi susmaya zorladığı için her söz bir ilke bildirisi kadar değerli oluyordu. Dört bir yandan kıstırıldığımız için, gördüğümüz her işde bir bağlanmanın ağırlığı vardı. Savaşımızın, çoğu zaman korkunç koşulları bizi insanlığın hali dediğimiz yürekler acısı ve dayanılmaz durumu peçesiz düzgünsüz yaşamak zorunda bırakıyordu. Mutlu çağlarda

ustaca maskelenen sürgün, mahpusluk ve hele ölüm, günlerimizin sürekli kayguları oluyor, bunların önlenebilir bir kaza, hattâ dıştan, ama değişmez birer yıldırı olmadığını da öğretiyordu. Bunların, bizim yapımız, kaderimiz, insan gerçeğimizin derin bir kaynağı olduğunu görmek zorundaydık. Her an şu küçük beylik cümlenin bütün ağırlığı ile yaşıyorduk: «Bütün insanlar ölümlüdür.»

Herkesin kendiliğinden seçtiği yol gerçekti, çünkü, bu seçme ölümün karşısında oluyor, çünkü her zaman şunu yapmaktansa ölmek daha iyidir şeklinde dile gelebiliyordu. Üstelik, benim burada sözünü ettiğim gerçek rezistanlar (Almanlara karşı koyanlar) ın kurduğu seçkin topluluk değil, dört yıl boyunca, gece gündüz «Hayır» demiş olan bütün Fransızlardır. Düşmanın hoyratlığı bizi, barışta yan çızdığımız bâzı sorunları kendimize soracak duruma sokuyordu bizi: Karşı komada olup bitenleri bilenlerin hepsi -ki bilmiyen Fransız kalmadı sayılır- kendi kendilerine korku ile soruyorlardı: «İşkence ederlerse dayanabilir miyim?» ve insanın kendi üstüne edinebileceği en derin bilginin kıyısında bulunuyorduk. Çünkü, insanın sırrı OEDİPUS ya da aşağılık kompleksi değil, özgürlüğün sınırı, işkencelere ve ölüme dayanma gücüdür. Gizli çalışanlar savaşın türlü hallerinde yeni bir görgü ediniyorlardı: Askerler gibi ulu orta döğüşmiyorlar, yalnızlık içinde kovalanıyor, yalnızlık içinde tutuluyor; tek başlarına yalın varlıklarıyla işkencelere katlanıyorlardı. Traş olmuş, yemiş içmiş, iyi giyinmiş, vicdanları rahat, ölçüsüz bir toplumsal gücün haklı gibi gösterdiği cellâtlarının önünde yalnız ve çıplaktılar. Bu cellâtlar onların zavallı bedenleriyle alay ediyorlardı. Ama, bu yalnızlığın tâ dibinde ötekileri, bütün ötekileri, karşıkoyan bütün arkadaşları savunuyorlardı. Bir tek kelime, beş, on, yüz kişinin

yakalanmasına yetiyordu. Bu tam yalnızlık içindeki bu tam sorumluluk özgürlüğümüzün ap açık örtülerinden sıyrılması, ortaya çıkması değil midir? Bu bırakılmışlık, bu yalnızlık, bu korkunç tehlike herkes için aynı idi, şefler için, adamları için, ne olduğunu bilmedikleri bir haberi götürenler için, bütün karşı komayı yönetenler için ceza birdi: sürgün, ölüm.

Bir ordu düşünün ki, orgeneralinin de erinin de göze aldığı şey aynı olsun. Böyle bir ordu yoktur dünyada. İşte, bundan ötürü karşıkoyma gerçek bir demokrasiydi. Buyuran için de, buyurulan için de aynı tehlike, aynı sorumluluk, disiplin içinde tıpa tıp aynı özgürlük. Böylece, karanlık ve kan içinde cumhuriyetlerin en güçlüsü kuruldu. Bu cumhuriyetin yurttaşlarından her biri, herkese borçlu olduğunu biliyor ve yalnız kendine güveniyordu. Her biri en katıksız bırakılmışlık içinde tarihsel rolünü gerçekleştiriyordu. Her biri ezenlere karşı kendi olma yolunu tutuyor, özgürlük içinde kendini seçerken, ister istemez, herkesin de özgürlüğünü seçiyordu. Bu kurumsuz, ordusuz, polissiz cumhuriyeti her Fransızın kurması ve onu her an Naziliğe karşı ayakta tutması gerekiyordu.

Şimdi bir başka cumhuriyetin eşiğinde bulunuyoruz. Sessiz ve karanlık cumhuriyetin sert erdemlerinin onda olmasını dileyemez miyiz?.

kültürlü insan

İnsan yığınlarının başbuğluk ilkesini tanımaması, sürekli olarak, bir yandan kendi kendini bir yandan da toplumsal kurumları ve politikaları eleştirmesi, toplum katlarının gittikçe genişliyen bir kültüre kavuşmalarını gerektirir.

Kendine liberal demokrasi diyen düzen bu kültürü yaymak için ne yaptı? İlk öğretim zorunluğu var, doğru. Ama bu öğretim de yalnız öze gitmiyen, üstelik bir hayli eskimiş temel bilgilerde kalıyor. XIX. yüzyıl sonlarında, toplumda yurttaş ve üretici rolü oynamak istiyen her insan için gerekli olan bu en aşağı bilgi bugün artık hiç de yeter değildir. Bu bilgi, onu edinen insanın bugünkü dünyada yönünü bulmasına, kendi durumunu belirten birbirine bağlı koşulları kavramasına, olan biteni yargılamak için gerekli açılardan dünyaya bakmasına elverişli değildir. Ona bir düşünme yolu vermekten çok, bir takım bilgiler kazandırır. Bu öğretimin nasıl yeni-

leşeceğini düşünmenin yeri değil burası. R. D. R'in (*) çalışmalarında bu eksikliği doldurmaya ve kendi kültürümüzü yapmaya çalışmamız gerektiğini söylemeliyiz. Ben insana Racine'i ya da Theokritus'u bilince kültürlü olur demiyorum. Bence kültürlü insan dünyadaki durumunu anlamasına yarıyan bilgiyi ve yolları edinmiş olan insandır. Bu durum somut olduğuna ve bir sürü pratik sorunlar ortaya çıkardığına göre, bölüklerimizin tartışmalarında ve vardıkları somut sonuçlarda, somut yönelişlerde bu durumu yaratan ekonomik, tarihsel, ideolojik koşulları yavaş yavaş öğrenebiliriz.

Yığınların git gide özgürlüğe kavuşmalarını sağlıyacak olan yalnız teknik kültür değildir, bir kelime ile kültürdür ayni zamanda. Yığınların hakkettikleri kültür de budur. Unutmaya başladığımız şeyi bize öğretecek olan odur. Çünkü hiç kimse bizim yerimize düşünemez ve kimsenin yararına kendi düşüncemizden vazgeçmemeliyiz. Ama bu iş bizim gücümüzü aştığına göre, hangi hükûmet olursa olsun, ondan yığınların kültürü için eksiksiz bir tasarı hazırlamasını istemeliyiz. Bununla istediğimiz yalnız ilkokul programlarında öğretmenlerin dilekleriyle yapılacak değişiklikler değil, bundan başka bir de yaşlıların ayni kültür çabasına katılmalarına yardım edecek geniş bir düzenin kurulmasıdır. Unutmıyalım ki, her türlü bilgisizlik, baskının bir sonucudur ve yeni baskıları hazırlar.

(*) Sartre'ın kurduğu topluluğun adı Rassemblement Démocratique révolutionnaire: Devrimci demokratik topluluk.

somut düşünce ve açlık

Bence seçmenlere ve partı savaşçılarına verilen soyutca düşünme özgürlüğü, sadece soyut bir özgürlüktür. Düşüncenin varacağı tek özgürlük somutça düşünme özgürlüğüdür.

Somut düşünce nedir? Sorunları ortaya koymada belli bir düzen diyebiliriz buna. Hiç bir sorun havada, tek başına değildir. Bizi uluslararası bir sorun üzerinde düşünmeğe çağırırlar da bu sorunu kendi durumumuza bağlama imkânlarını vermezlerse, konuşmalarımız soyut olur. Öne süreceğimiz çözümler düşüncede kalır. Oysa, en genel, en evrensel düşünce bile, ona kendi somut durumumuzdan, meslek çalışmalarımızdan ve gündelik ihtiyaçlarımızdan başlayıp, basamak basamak gidersek somut bir düşünce olur.

Gerçekten şunu bilmeliyiz ki, idealist düşünürlerimizin sandığı gibi düşünce ihtiyaçtan önce gelmez. Üstelik ihtiyacın kendisi kör ve düşünceden

yoksun da değildir. İhtiyaç, kendi kendinin düşüncesi ve onu giderecek ihtiyaçların düşüncesidir. Açlıkta bir daha aç kalmama isteği, sadece bağıran boş bir karın olmanın tiksintisi, bir ayaklanma çağrısı, bir kurtuluş özlemi vardır. Açlıkta başkalarının açlığını derinden bir anlama vardır. Açlık, yoksulluk içinde dayanışmanın bir başlangıcı da sayılabilir. Koşulların eşitsizliğe karşı bir öfkesi de vardır içinde. Tohum halinde de olsa, bir hak duygusunu da kapsar. Böylece açlığın olduğu yerde gelişen ve sıralanan bir takım işlemler de bir ideolojiye, bir duygular karmaşasına götürür, bunlar da bir «Dünya görüşü» kurar. Bir burjuva düşünürü Jacques Chardonne bir kitabına şu adı koymuş: «Aşk aşktan daha fazla bir şeydir.» Biz de bu formülü kullanarak: açlık açlıktan daha fazla bir şeydir, diyebiliriz. Her ihtiyaç bir humanizmaya doğru kendini aşar.

özgürlük sorunu

Amaçlarımızdan biri özgürlüğün anlamını bulup ortaya koymaktır. Bugün özgürlük kadar istenilen hiç bir şey yok. Eskiden özgürlüğün parayla satıldığı günler olmuş. Bugün karşılığında savaş ya da ölüm olanakları bile verilse, yine de satılamıyor.

Nasıl olmuş da iş bu duruma gelmiş? Nedeni şu: burjuva demokrasisinin özgürlükleri birer yalan dolan sadece. Elimizdeki hakların, daha doğrusu sözde-hakların hepsi aslında halkın ancak ufak bir bölüğü için gerçek bir anlam taşıyor.

Yasa bakımından, toplumun her üyesi mal mülk sahibi olmakta özgürdür; ama, birey ancak elindekinin sahibi olmakta özgür olduğuna göre, bunun anlamı şuna varıyor: kapitalizm iş araçlarına, işçi de ücretine sahip olmakta özgürdür. Bunun sonucu olarak, mal mülk hakkı, toplumsal eşitsizlik düzenini sürdürmeğe varıyor.

Hukuk bakımından hepimiz yasa önünde eşitizdir. Ama, işsizlik, açlık, mecburî hizmet, zorlama kültür, taraflı mahkemeler, sınıflara bağlı jüriler, zengin sınıfın avucunun içinde bulunan polis gücü gibi şeyler, gerçekte, bu eşitliği maskaraya çeviriyor.

Hukuk bakımından işçi ulusal topluluğun içindedir, hattâ çıkarları bile kapitalislerinkinin aynıdır. Çünkü, memleket bolluk içinde olursa, işçinin satın alma gücü artar; memleket yoksulluk içinde olursa, o da ötekiler gibi acı çeker, deniyor. Gerçekteyse, işçinin ürünü de, anlamı da elinden kaçmakta. İşçi, kendi olmadan yaşıyamıyan ama kaderi kendi dışında karara bağlanan bir teşebbüse yabancı kalıyor.

Yasa bakımından, hepimiz aynı düşünce özgürlüğüne sahibiz. Ama, gerçekte, açlıktan, soğuktan ölen bir kimse için düşünce özgürlüğünün ne anlamı olur? Ya da okuduğu gazeteler taraflı veya danışıklı iseler, haber alma ve verme işleri özgür değilse, ya da kafaları şişirip altüst etmek amacıyla yapılan çatışmaların sürekli baskısı altında kalırsa, o kimse için düşünce özgürlüğünün de anlamı mı kalır?

Hukuk bakımından, işçinin, küçük burjuvanın ya da köylünün seçim hakkı, fabrikacının hakkına eşittir. Gerçekteyse, ne vekillikler ne de Millet ve Âyan meclisleri 1910 - 1940'a kadar halkın gerçekten isteklerini temsil etmiş değillerdir. Asıl mesele şu ki, bu dönem içinde, olayların baskısı altında uluslar gelecekteki bir sosyalist denemenin taşıdığı anlamı kavramışlardı. Ne var ki, bu yönden elleri kolları serbest bırakılmadı...

Niçin? Çünkü, bugünün tarihsel etkenleri parlımanlar dışında bulunuyor; bunlar: ekonomik

gruplaşmalar, ekonomik gelişmeler ve uluslararası olaylardır. Örneğin, bugün hepimiz oyumuzu kullandık ama, hükümet bizi hiç de temsil etmiyor.

Demek, halkın büyük bir bölüğü, hiç bir şekilde, hiç bir gerçek hakka sahip değil. Burjuva demokrasilerinde görülen özgürlük aldatmacadan başka bir şey değil. Bu yönetimlerin bize verdikleri soyut haklardan faydalanmalar varsa, onların, aynı zamanda somut hakları var da ondan; yâni, onlar ekonomik güce sahiptirler. Böyle olunca, insanların özgürlükten nefret etmeleri hiç de şaşılacak bir şey değil. Gelip onlara şöyle söylemeleri de insanı şaşırtmıyor: «Baskı organlarıyla, bağlarla ifade edilen bu özgürlüğe ne ihtiyacımız var ki? Vazgeçin gitsin. Çünkü, sizin istediğiniz şu: açsınız, yiyecek istersiniz; üşüyorsunuz, kömür istersiniz; işsizlik yılgısı başınızdan eksik değil, işinizde güven istersiniz. Soyut iş hakkı değil, tam verimle çalışan bir toplumda elle tutulur bir güven istersiniz.»

Ama, bütün bunlar ancak, kararları değişmez, her şeyi yapmaya yetkili bir bürokrasiye dayanan zorba bir hükûmette olabilir, diye ekliyeceklerdir. Böylece, burjuva demokrasisinin bir bireyini, sahiden karnı aç, üşüyen, savaş istemiyen, işinde güven istiyen somut bir insana karşı tutuyorlar. Somut hak isteklerini demokrasinin özgürlük isteklerine karşı koyan bir insanı dinlersek, yiyecek içeceksiz, kömürsüz, iç ve dış güvenden yoksun insanlar için özgürlük istemekten utanç duyarız.

Bununla beraber, özgürlük burjuva toplumunun yalan dolanından başka bir şey değil, onu tamamiyle bırakmalıyız, somut isteklere dönmeliyiz şeklinde düşünmemiz doğru olur mu? Önce bu somut istekleri görelim.

Şurası su götürmez bir gerçek: bizim toplumumuzun, belki de bütün toplumların ana sorunu, öte-

den beri hep yoksulluktur. Bizler bolluk içinde yüzen toplumlardan değiliz; yoksulluğun, servet dağıtımının daha da az eşit hale soktuğu toplumlardanız. Bu yoksulluk, savaştan bu yana daha da artmış bulunuyor.

Somut hak isteklerine karşı bir silâh olarak kullanılmaktan başka bir işe yaramıyan bir özgürlükten söz etmenin onur kırıcı bir şekli vardır. Örneğin, tanınmış bir adam, hak isteklerinden, yığınlardan söz ederken, bunların o bayağı materyalizminden dem vururken elbetteki özgürlüğün değerlerini hak isteklerine karşı bir silâh olarak kullandı.

Bunu bırakalım da, bu isteklere gelelim, bunların ne demek olduğuna, yiyecek içeceği olmıyan, ücreti az, karnı aç bir adamın isteklerine bakalım. Acaba bu adamın kurtulmak istediği şey darlık mı yoksa ölüm korkusu mu? Şüphesiz, ikisi de var aslında. Ama, bir de, güçsüz kalmak, güçsüz bir adam derekesine düştüğünü görmek, isteğine rağmen, midesinden başka bir şey düşünmemek zorunda kalmanın, bir sıçan gibi bir kenara sıkıştırılmanın verdiği öfke var işin içinde. Sonra, insan tek başına aç kalmaz; bir adam aç kalırsa, bütün arkadaşlarıyla kendisi gibi ücret alan bütün insanlarla birlikte aç kalır. Bir işsizin açlığı, aynı zamanda, bütün öteki işsizlerin de açlığıdır. Burada, açlığın kendisinden açlıktan kurtulmak uğrunda harcanan çabadan bir bağlılık doğmaktadır. Sonra, başkalarının yiyip içmesi karşısında duyulan öfke de var. Çekemezlik âdi kıskançlık adları verdikleri bu öfke, tam tersine bir eşitlik, bir adalet duygusudur. Açlık, başlı başına açlık, ücretlerin artmasını istiyen açlık, ihtiyaçlardan kurtulmak, insanlığına engel olan her şeyden kurtulmak istiyen insanın hak isteğidir.

Açlık, özgürlük isteğidir başlı başına.

Bir başka örneğe geçelim, barışla ilgili istekler

örneğine. Bugün, aldatılmamış olmak şartıyla, bütün insanlar, barış içinde çalışmak istiyorlar. Her şeyden önce, elbette ki, haklı ve doğru olarak, açlıktan ölmemek düşüncesi diye bir şey var: ama, taliinin, kaderinin -işle, sendika örgütü ile, en güç koşullara karşı korunmak istenilen kaderinin- başka yerden gelen ve karşı konamıyan bilinmedik güçler kanalıyla yokedilmesine karşı duyduğu kin, nefret de var.

Burada da, insanın kaderini kendi elinde tutmak düşüncesine geliyoruz. Açlık olsun, iş alanında düzen isteği olsun, barış isteği olsun, bütün bunlarda insanın hak olarak istediği, aradığı somut özgürlüktür, yâni, günün hayat koşulları içinde, sınıfsız bir toplumda herkesin kendi hayatından sorumlu olabilmesidir.

Her şeyin başı, açlık, güven ihtiyacı ve iş isteği idi. Bütün bu isterler elde edilir de, midenin isterleri ve güven isteği bir yana bırakılarak bir program yapılırsa, işçi sınıfının ya da orta sınıfın hak istekleri atlatılmış olur. Onlara: «Sizlere doyasıya yiyecek içecek sağlıyacağız» diyorlar, ama, «Neler istiyorsunuz?» diye sormuyorlar. İnsanlar, yalnız doyasıya yemek içmek için değil, özgür olmak için doyasıya yemek içmek istiyorlar.

Mesele, özgürlüğü bırakmak değil. Hattâ burjuvazinin soyut özgürlüklerini de bırakmak değil. Mesele, onlara bir öz vermek, onları yeniden kaynaklarında bulmak, günlük hayatın gerekleri gibi basit gereklerden doğduklarını belirtmektir. Tâ ki, maların dağıtımını, tüketimini, daha iyi bir yaşama seviyesini ilgilendiren isteklerle; insana «Senin hakkın özgür bir insan olmaktır» dedirten ve buna bütün anlamını veren o derin hak isteği arasında hiç bir ayrılık kalmasın...

"les temps modernes,, dergisinin tanıtma yazısı

Yüz yıldan beri edebiyatta sorumsuzluk artık bir gelenek olmuştur. Eseriyle kazancını birbirine bağlamış yazarlara seyrek raslanır. Yazar bir yandan düşünür, içini çeker, şiir söyler; bir yandan da ona para verirler. Bu iki olum arasında göze görünür bir ilinti yoktur. Yazar, gördüğü işin karşılığını alan bir işçiden çok, bursla okuyan bir öğrenci gibidir...

Bu sorumsuzluk geleneği bir çok ruhları rahatsız etmiştir. Bu ruhlar sıkıntı içindedirler; yazı yazmanın kendileri için şerefli bir iş mi, yoksa bayağı bir iş mi olduğunu kestiremiyorlar. Eskiden ozan kendini bir peygamber sayıyordu: şerefli bir iş. Sonradan toplum dışı, lânetleme bir adam oldu; o da iyi. Bugünse bir uzman durumuna düştü; otelin kâğıdında adının yanı başına «edebiyatçı» sıfatını yazarken bir üzüntü duymazlık edemiyor. **Edebiyatçı**: bu kelimenin artık insana tiksinti veren, gülünç

gelen bir yanı var. Âlem kavga ederken edebiyatçı yazı yazar; kimi zaman bundan gurur duyduğu olur; kendini yüksek değerlerin adamı, bekçisi sayar; ama kimi zaman da utanç duyar; edebiyatı bir özenti olarak görür. Kendini okuyan burjuvalardan üstün olduğunu bilir; ama okumıyan işçiler karşısında bir küçüklük duygusuyla kıvranır. Surréaliste'leri, geçim yolları olan edebiyattan nefret ettiren bu oldu. Geçen savaştan sonra bu duygu, bir lirizm bile doğurdu; en iyi, en temiz yazarlar neden utandıklarını açıkça söylediler ve burjuvaların gözünden düşmeyi bir zevk saydılar. Böylece yazıları, sonuçları bakımından bir işe benzer gibi oldu. Ama bu çabalar edebiyatı değerden düşürmekle kaldı. Bu savaştan önce yazarlar eserden nefret etmeğe başladılar; hattâ kimileri «Edebiyatın amacı kendi kendini ortadan kaldırmaktır» diyerek sustular; ya da bir şey söylemeden konuştular. Böylece, Hachette kumpanyası dört yana kocaman romanlar şeklinde bir sürü susma hapları dağıttı. Bugün işler değişti; o kadar ki, kalemlerini Almanlara satmış olan yazarlar ceza görecekleri zaman acı bir hayretle «Demek insanın yazdıkları ciddiymiş; insanı bağlıyormuş» diyorlar.

Biz edebiyattan, yazdıklarımızdan utanmak istemiyoruz; düşündüğümüzü söylemeden yazı yazmak istemiyoruz. Bunu istesek de yapamayız; çünkü, artık bunu hiç kimse yapamaz. Bizim için yazar ne bir Vestal ne de bir Ariel'dir; ne yaparsa yapsın, ne kadar kenara çekilirse çekilsin, kavgaya karışmaya, damgalanmaya, lekelenmeğe mahkûmdur. Yazar, sanatım, hiç ses vermiyen biblolar yapmakta kullandığı zaman bile, bu hali bir tutumun belirtisidir. Bu demektir ki edebiyat ve toplum bir kriz geçiriyor, toplumun kaderini ellerinde tutanlar yazarın, devrimcilere katılmaktansa, süs eşyası

yapmakla kalmasını istiyorlar. Burjuvalara bu kadar çatan ve toplumun dışına çıktığını sanan Flaubert, bizim için gelirli bir sanatcıdan başka nedir? Sanatındaki titizlik ancak işlerinin yolunda gitmesi, evinde rahat rahat oturabilmesiyle mümkün olmuştur... Madem ki yazar, toplumun dışına çıkamaz, o halde çağına iyice sarılsın; tek çıkar yolu budur. O çağının, çağı onun malıdır. Balzac'ın 1848 günlerinde kayıtsız kalmasını, Flaubert'in Komün hareketini anlamamasını üzüntüyle karşılıyoruz; onlar adına üzülüyoruz; bir daha ellerine geçmiyecek olan bir fırsatı kaçırmış oldular. Biz zamanımızdan hiç bir şey kaçırmak istemiyoruz. Belki daha güzel zamanlar vardır; ama bizimki budur: bizim yaşıyacak olduğumuz hayat bu savaşın, belki bu devrimin ortasındaki bu hayattır... Yazar, çağının adamıdır. Her söylediği, her **söylemediği** sözün çağında yankısı olur. Flaubert'i ve Goncourt'u, Komün hareketinden sonraki zorbalığa karşı koyan bir tek satır yazmamış olmaktan sorumlu tutuyoruz. Bu onların işi değildi denebilir. Calas dâvası Voltaire'in işi miydi? Dreyfus dâvası Zola'nın işi miydi? Kongo'nun yönetimi Gide'in işi miydi? Bu yazarlardan her biri, hayatlarının bir dönemecinde, bir yazar olarak ne derece sorumlu olduklarını ölçmüşler. Alman işgali bize sorumluluğumuzu öğretti. Mademki varlığımızla ister istemez zamanımıza etkimiz oluyor, biz bu etkinin istekle olmasını yeğ tutuyoruz. Geleceği düşünmiyor değiliz; ama düşteki bir geleceği değil, bizim günümüzün geleceğini düşünüyoruz. Her çağ zaten, bir insan gibi geleceğini içinde taşır: başlanmış işler, denemeler, tasarılar, kalkınmalar, ayaklanmalar, kavgalar, umutlar geleceğin içindedir. Savaş ne zaman bitecek? Memleket nasıl kalkınacak? Uluslararası düzen nasıl kurulacak? Gerici güçler tutunabilecek mi? Bir dev-

rim olacak mı? Nasıl olacak? Biz gelecek deyince bunları düşünüyoruz; başka türlüsüne karışmıyoruz. Biz, çağdaşlarımız için yazıyoruz; zamanımıza, dünyamıza geleceğin gözleriyle bakmak istemiyoruz. Kendimizi, kendi ölümlü gözlerimizle görmek istiyoruz. Dâvaları, insan, sağken kazanır ya da kaybeder.

Kısacası, bizim niyetimiz etrafımızdaki toplumda bâzı değişiklikler olmasına yardım etmektir. İstediğimiz değişme, yalnız ruhlarda olacak değişme değildir. Ruhların yönetimini özel müşterileri olan yazarlara bırakıyoruz. Materyalist olmaksızın, biz ruhla bedeni birbirinden hiç ayrı görmedik. Tek ve çözümlenmez bir gerçek tanıyoruz, o da insan gerçeğidir. İnsanın hem toplumsal durumunu, hem de insanlık görüşünü bir arada değiştirmek istiyenlerle beraberiz. Siyasal ve toplumsal olaylar karşısında dergimiz, her birinin sırası geldikçe tutumunu belli edecektir. Bunda politika adamları gibi davranmıyacağız; yâni dergimiz hiç bir partinin buyruğu altına girmiyecektir. Karşılaşan insanlık görüşlerini meydana çıkarmaya çalışacağız ve kendi görüşümüze göre düşüncemizi söyliyeceğiz. Verdiğimiz sözü yerine getirebilirsek, görüşlerimizi bâzı okurlarımıza benimsetebilirsek fazla bir gurura kapılmıyacağız. Sadece meslek vicdanımızı rahat ettirmiş ve, hiç değilse, edebiyatı uzaklaşmakla iyi etmediği eski yoluna, toplumsal görevine çevireceğiz.

Peki, sizin bu yeni insan görüşünüz nedir diyeceksiniz. Bizim görüşümüz ortada dolaşıyor. Ona «bütüncü» görüş deyeceğim. Bu kelime son zamanlarda demokrasi düşmanı ve saldırgan bir devlet tipi için kullanılmış olduğundan bu sözü açıklamak gerekiyor.

Burjuva sınıfının düşünce hayatı çözümlemeci-

likle tanımlanabilir. Bu düşünüşün temeli her bütünün ister istemez basit öğelere ayrılabileceği düşüncesidir. Burjuva sınıfı bu düşünceyi eski Düzeni yıkmakta silâh olarak kullandı. Her şey parçalandı. Her şey hava ve su gibi çözümlendi. İnsan ruhu psikolojik verilerin, toplum ve bireylerin toplamı olarak açıklandı. Bütünler ortadan kalktı.

Gerçek ancak bütünün birbirinden ayrılan parçalarında aranıyor ve bulunuyordu. Bu parçalarsa artık değişmez, hiçbir şekilde özelliklerini kaybetmez sayılıyordu. Oksijen, hidrojenin, azotun değişmez özü gibi insanın da değişmez bir tabiatı oldu. Çember nasıl çemberse, insan da insandı. İnsan teki ister taht üstünde, ister yoksulluk içinde olsun aslında bir değişme olmuyordu. Oksijen atomu nasıl hidrojen atomuyla birleşip su, azotla buluşup hava yapıyor ve iç bünyesi değişmiyorsa birey de her zaman birey kalıyordu. İnsan Hakları Bildirisi'nin özündeki ilke budur. Çözümleyici düşünüşün tasarladığı toplumda birey, insan tabiatının parçalanmaz bir öğesi, bezelye kutusu içindeki bir bezelye tanesi gibidir: tostoparlak, içine kapalı, bir varlık. Bütün insanlar eşittir: bu demektir ki bütün insanlar kardeştir; ama kardeşlik, birbirinden ayrı moleküller arasında edilgen bir bağlantıdır; bu bağlantı, çözümleyici düşünüşün eremediği iş ve sınıf beraberliğinin yerini tutuyordu. Bir arada ama birbirinden ayrı insanlar şairâne bir kardeşlik duygusuyla güyâ birleşiyorlardı. Bütün insanlar özgürdür; yâni insan olmakta özgürdür. Böyle olunca politika adamının işi olumsuz bir iş oluyor; insan tabiatını yapmağa değil, sadece onun gelişmesine engel olan şeyleri ortadan kaldırmağa çalışıyor. Burjuvalık, tanrıdan, doğuştan, kandan gelen, yâni insanlar arasında «tabiat» ayrılıkları gözetmekten doğan hakları yıkarken, dâvasını çözümlemeci-

likle karıştırdı ve farksızlık düşüncesini yarattı. Bugünkü devrimcilerin tersine, burjuva sınıfı isteklerini, sınıf bilicinden vazgeçmek şartıyla elde edebilir. Tiers - Etat mebusları kendilerini insan saymakla birer burjuva idiler.

Aradan yüz elli yıl geçtiği halde burjuva demokrasisi hâlâ çözümcü düşünüşü bırakmamıştır. Yalnız, bu düşünüşü artık bir korunma silâhı olarak kullanıyor. Çıkarı gereği Eski Nizamda tanımadığı sınıf gerçeğini yine de görmek istemiyor. Dünyada yalnız insanlar görmekte devam ediyor. Ama bu iddiayı işçi sınıfına karşı kullanıyor. Burjuvaya göre bir işçi ilkönce herkes gibi bir insandır. Anayasa bu adama oy hakkı ve düşünce özgürlüğü verdikçe o da insanlığını bir burjuva kadar ortaya koyuyor demektir. Burjuvaya saldıran yazarlar, onu, haklarını savunmaktan başka hiçbir şey düşünmiyen, tutumlu bir insan olarak gösterirler. Oysa insan çözümcü dünya görüşünü edindikten sonra kendi isteğiyle burjuva olur ve aynı görüşü başkalarına da kabul ettirmeğe çalışır. Burjuva olmak ille de hesaplı kitaplı olmak demek değildir. Burjuvalığın kendine yaptığı dünya içinde kayıtsızlık, insanseverlik gibi değerlere de yer vardır. Şu var ki burjuvanın iyilikleri **bireyden bireyedir**; birey onun gözünde insanlığın sembolü olduğu için ona ettiği iyiliği bütün insanlığa edilmiş sayar. Bu bakımdan burjuvanın iyilikleri, ustaca bir propagandanın yerini tutar; çünkü iyilik edilen insan bu iyiliği, olduğu gibi, yâni bir insanoğlunun bir başka insanoğluna ettiği iyilik olarak kabul etmek zorunda kalır. Burjuva ustalığı, kardeşlik efsanesini sürdürmektedir.

Bir başka propaganda daha var ki bizi, yazar olarak, daha çok ilgilendirir. Demin ozanın sorumsuzluğundan söz ediyordum; o da çözümcü düşünüşün doğurduğu bir gelenektir. Burjuva yazarlar

kendilerini bezelye taneleri gibi bir kutuda yan yana gelmiş saydıkları için aralarındaki beraberlik mekaniktir. Gördükleri işi yüksek saysalar bile kendi durumlarını ya da dostlarının durumlarını anlatmakla görevlerini yapmış olduklarını sanırlar; mademki bütün insanların tabiatı birdir, herkes kendini anlatmakla başkalarına yararlık etmiş olur. Çözümcülükte esas bu olduğuna göre yapılacak iş, örneğin Proust gibi, kendi ruhunu çözüm yoluyla tanımak ve tanıtmaktır.

Proust kendi aşkını anlatmakla bütün insanların aşkını anlattığını sanıyor. Oysaki o, bir burjuvanın aşkını anlatıyor. Aşk anlayışında ondan ayrılıyoruz. Bizce aşk diye bütün insanlarda aynı özde kendini gösteren, çözümlenmesi mümkün olan bir duygu yoktur. Aşk da bütün duygular gibi insanın yaşama koşullarınca, sınıfına, çevresine göre değişen ve çözüme gelmiyen bir duyuştur. Bizce insanlar arasında ortak olan, doğmak, ölmek ve bir arada yaşamak gibi hallerdir. Bunların dışındaki haller her insanın durumuna göre değişir. İnsan meslek çevresinin, ailesinin, sınıfının ve sonunda dünyanın kendine verdiği hal içinde bir bütündür. Yazı yazarken, kürek mahkûmluğunda çalışırken, bir kadını, bir kıravatı seçerken kim olduğunu belli eder. Dünya ortasında bir yeri de olduğu için onun hali dünyanın haline bağlıdır. Mademki insan böyle bir bütündür, ona sadece oy hakkı vermek yetmez; onun bir halden başka bir hale geçmesi, bütün varlığının değişmesi gerekir. İşte dergimiz bu değişmeye, bu kurtulmaya yardım edecektir.

Bununla beraber bu sentezci görüşümüz büyük tehlikeler karşısındadır. Mademki birey çözümcü görüşün olgunlaştırdığı bir varlıktır, bu görüşten ayrılınca insanın kişiliği kalabilecek mi? Kollektif bilinç onun yerine geçmiyecek mi? Sentezci görüş do-

ğar doğmaz insan bütünlüğüyle sınıfın denizinde boğulmıyacak mı? Ama, diyeceksiniz, sınıfın kurtulması, içindeki insanların da ayrı ayrı kurtulması demektir. Her zaman öyle olmuyor. Hitler Almanyasının zaferi her Almanın zaferi mi olacaktı? Hem sonra sentez nerde duracak? Yarın diyecekler ki sınıfın üstünde bir bütün daha vardır: Ulus. Naziliğin bâzı sol çevrelerde çekici görünmesi bütüncü görüşü son haddine götürmesinden olsa gerektir.. Nazi düşünürleri de çözümcülüğü kötülüyor, demokrasinin verdiği özgürlükleri soyut buluyor, yeni bir insan yoğurmaktan söz ediyor, Devrim ve Kurtuluş kelimelerini kullanıyorlardı. Bireyler, sınıflar ulusun, uluslar Avrupa kıtasının birer âleti olacaktı. İşgal edilen memleketlerde işçi sınıfının ayaklanması yalnız ayaklanma umutlarının kırılmasından değil, aynı zamanda insan kişiliğinin kollektif bir varlık içinde kaybolmasını istemeyişinden geliyordu.

Böylece çağdaş insan bilinci iki uc arasında bulunuyor. İnsanın kişiliğine, özgürlüğüne, haklarına saygıyı her şeyin üstünde tutanlar, insanları yaşama koşullarının, sınıf beraberliğinin dışında, ayrı ayrı varlıklar olarak görmek istiyorlar. İnsanı ekonomi, teknik ve tarih içinde kollektif bir varlık olarak görenler de sentezci görüşe gidiyor ve grupun dışında insan görmiyorlar. Bireyi düşünenler liberalizm'e, sınıfı düşünenler de toptancı bir devlet düzenine gitmek zorunda kalıyorlar. Zamanımızın sıkıntısı şundan geliyor ki kimse bu ilkelerin son haddine varmasını istemiyor: iyi niyetli demokratlar sentezci görüşten sosyalistler de çözümcü görüşten büsbütün ayrılamıyorlar.

Biz tezle antitez arasında kalmak istemiyoruz. İnsan, içinde bulunduğu halin koşullarına bağlı olmakla beraber, basite indirilmiyecek bir varlıktır; onun önceden kestirilemiyen, olanaklar halinde

olan bir tarafı vardır. İşte buna özgürlük diyoruz ve insan kişiliğini bu özgürlükte görüyoruz. Özgürlük bizce ne insan tabiatının fiziküstü bir gücü, ne her istediğini yapma serbestliği, ne de zindanda bile elimizden alınamıyan bir iç sığmaktır. İnsan her istediğini yapamıyor, yine de hayatından sorumlu bulunuyor: gördüğümüz budur. Türlü nedenlerin bir sonucu olmasına karşın, insan kendi yükünü taşıyor; yaptıklarının hesabını veriyor. Bu anlamda özgürlük bir baş belâsıdır; gerçekten de öyledir; ama insanın büyüklüğünü yapan da budur. Toplum nasıl bireyi yapıyorsa birey de toplumu yapıyor. Geleceği olmıyan bir toplum, bir yığın malzemeden başka bir şey değildir; geleceği ise milyonlarca insanın kendi kendileri üzerinde düşünmeleri yaratıyor. İnsan bir haldir, istediği gibi düşünmekte de serbest değildir. Ama bu halin insan hali olabilmesi için yaşanmış, düşünülmüş ve aşılmış olması, bir anlam kazanması gerekir. İnsan eğer halinden başka bir şey olmasaydı haline ne razı olabilir, ne de isyan edebilirdi. Oysaki insan, halinin bilincine varıyor, bu halde kalmak ya da kalmamak yollarından birini seçiyor. Harekete geçmediği zaman bile kendinin ve kendi halinde olanların kaderini benimsiyor, insanlığa kendine göre bir değer veriyor. Bizim tasarladığımız insan, kaderini bilen insandır. Bu insan hem tamamen haline bağlı hem de tamamen özgürdür. İşte kurtarmak istediğimiz de bu özgür olması gereken insandır. Kimi hallerde insan ya bu özgürlüğü ya da ölümü seçer. İnsanı, kendi hayatını seçecek hale getirmeliyiz.

Dergimiz insan kişiliğinin bağımsızlığını ve haklarını korumaya çalışacaktır. Asıl yapacağı iş de araştırmalar olacaktır. Hepimiz günün sorunlarını yukarıda anlattığım davranışla ele alacağız;

ama bir politik ya da toplumsal programımız olmıyacak; her yazar kendi yazısından sorumlu olacaktır. Zamanla bir ana yol bulacağımızı umuyoruz. Bütün edebiyat türlerine baş vurarak ereklerimizi açıklamağa çalışacağız. Geçmişin ve bugünün halini, kurumlarını, insanlarını anlatırken politika; ekonomi, düşünce gibi keyfî bölümler yapmıyacağız: her hali bir bütün olarak ele alacağız. Kroniklerimizde zamanımızın bir bütün olarak anlamını kavramaya yarıyacak haberler vereceğiz. Çok değerli ama bizim görüşümüze göre yeni bir şey getirmiyen bir eserden söz etmiyeceğiz; buna karşılık orta halli bir eser, çağımızla ilgili yeni bir şey öğretiyorsa dergimizde yer alacaktır. Her ay bu haberlere, zamanımızla ilgili belgeler de ekliyeceğiz. Soruşturma ve röportajlara önem vereceğiz. Röportajı zamanımızda en çok gelişecek türlerden biri sayıyoruz.

Amaçlarımıza kendi başımıza varamıyacağımızı biliyoruz; bir yıl sonra bugünkü ekiple kalırsak işi başaramamış olacağız. Bütün iyi niyetlileri bize yardıma çağırıyoruz.

düşmanla işbirliği kim yapar.

Geçenlerde Norveç'e dönen prens Olaf, düşmanla işbirliği yapanların bütün Norveç halkının yüzde ikisi olduğunu ileri sürüyor. Fransa'dakiler de aşağı yukarı bu kadardı her halde. Düşman eline geçmiş değişik memleketlerde yapılacak bir araştırma çağdaş topluluklardaki «işbirlikçi» lerin ortalama bir yüzdesini bulmaya yarıyabilir. Çünkü, düşmanla işbirliği yapma, kendini öldürme gibi, adam öldürme gibi olagan bir haldir. Yalnız, barış zamanında ya da büyük bir yıkımla biten savaşlarda topluluğun düşmanla işbirliği yapan öğeleri durgun halde de olsa vardır yine. Meydana çıkaran etkiler olmadığı için, işbirlikçi ne başkasına ne de kendine açılır, işinde gücündedir, belki yurtseverdir. Çünkü taşıdığı yaradılışı bilmez. Bu yaradılış elverişli ortamı bulunca, bir gün kendini belli eder. Düşmanla işbirliği yapmanın bir hastalık gibi ayırt edilmesine yol açan bu son savaş günlerinde İngi-

lizlerin pek tuttuğu bir toplantı oyunu varmış. İngiltere düşman eline geçerse, Londra'nın ünlü kişilerinden hangileri düşmanla işbirliği yapabilir diye araştırırlarmış. Hiç de budalaca bir oyun değilmiş bu. Düşmanla işbirliği yapmanın insanın içinde bir eğilim olduğunu söylemeğe varır bu. Aslına bakarsanız, bizde bu bakımdan pek şaşırtıcı şeyler olmadı. Deat ve Bonnard'ın savaşı kazanan Almanlara yanaşmalarını tabiî bulmak için, bu insanları savaştan önce tanımak yetiyordu. İnsanın durup dururken düşmanla işbirliği yapmadığı, bunu toplumsal, ruhsal bir takım yasaların etkisi altında yaptığı doğruysa, işbirlikçinin kim olduğunu tanımlamak yerinde olur. Her ne kadar, her işbirlikçi, genel olarak, Nazilerin ideolojisini kabul etmişse de, onunla karşıtını birbirine karıştırmak yanlış olur. Olan şu ki: Kimi ünlü faşistler düşmanla anlaşmaya yanaşmadılar, çünkü bitkin ve düşman çizmesi altındaki Fransa'da faşizmin belirmesine koşullar elverişli değildi. Nitekim, eski kıralcılardan karşıkoyma hareketine geçenler oldu. Buna karşılık, kimi radikaller, sosyalistler ve barış severler Fransa'nın düşman eline geçmesini bir «ehveni şer» sayıp Almanlarla iyi geçindiler.

Yine bunun gibi, işbirlikçiyi tutumcu burjuva ile karıştırmak da doğru olmaz. Münich anlaşmasından beri burjuva sınıfı bir hayli kuşkuluydu, orası doğru. Thierry Maulnier'ye göre, işçi sınıfının zaferiyle bitecek bir savaştan korkuyordu. Bir çok yedek subayların savaşı yan çizmeleri bununla açıklanabilir. Ama burjuva sınıfının savaşı gevşekten alması Almanyanın kucağına atılmak istemesi değildir. Bütün işçiler, hemen hemen bütün köylüler karşı koydular, işbirlikçilerin çoğu ise burjuvalar arasından çıktı. Orası su götürmez. Ama, bundan, burjuvazinin bir sınıf olarak işbirliğine elverişli ol-

duğu sonucu çıkarılamaz. Bir defa bu sınıf karşıkoyma hareketine bir çok insanlar kattı. Hemen hemen büiün aydınlar, fabrikacılar ve tüccarların bir kısmı düşmana karşı savaştılar.

Düpe düz burjuva bir görüşü tanımlamak gerekirse, tutumcu burjuva sınıfının genel olarak Pétain'ci ve beklemeci olduklarını söylemek daha yerinde olur. Kapitalizm çıkarlarının uluslararası niteliği olduğu ve Fransız burjuvalarının Alman zaferinden çıkar sağlıyacağı söylendi. Ama, bu, soyut bir ilkedir. Somut olarak karşımıza çıkan gerçek, Alman ekonomisinin Fransız ekonomisini buyuruğu altına almasıydı. Büyük fabrikacılar pekâlâ biliyorlardı ki, Almanyanın amacı Fransayı bir endüstri gücü olarak yıkmak, bunun sonucu olarak Fransız kapitalizmini yoketmekti.

İşbirliği Fransayı Almanyanın bir peyk memleketi yapmakla burjuva egemenliğini yıkmaya yardım ediyordu; Fransanın bağımsızlığını kendi yönetici sınıfının egemenliği ile hep bir görmeğe alışmış olan Fransız burjuvaları bunu nasıl anlıyamazlardı? Çoğu zaman, burjuvalar arasında çıkan işbirlikçi, çok geçmeden onlara karşı cephe alıyordu. Déat'ya göre, Luchaire'e göre, De Gaulle'cu, parasına puluna bağlılık yüzünden **anlayış göstermiyen** burjuvanın tâ kendisiydi?

Gerçekte, işbirlikçilik, bir bütünden ayrılma, bir çözülme olayı idi. Hemen her zaman işbirliği tek tek insanların verdikleri kararlarla oldu. Bir sınıf davranışı değildi bu. Aslında işbirlikçilik, yerli topuluklara iyice mal olmamış kimselerin yabancı parti düzenlerine kayması şeklinde oluyordu. Bu bakımdan adam öldürme ve kendini öldürme gibi benimsenmezlik olaylarına yaklaşıyor. Toplumsal hayatın yoğun kaldığı yerlerde din ya da politika ocaklarında bu olaylara yer yoktur. Araya değişik

etkenler girip bir çeşit toplumsal duraksamaya sebep oldukları zaman karşılaşıyoruz bunlarla. İşbirlikçileri kabaca şöyle sınıflandırabiliriz: Büyük politik partilerin kıyısında kalanlar arasından çıkanlar: SFİO sosyalist partisini benimsiyemiyen Déat, Marquet, komünist partisinden çıkarılan Doriot. Kendilerini yetiştiren burjuva sınıfından iğrenip de, işçi sınıfına girmek cesaretini ya da olanağını bulamıyanlar. Hayatı boyunca, İtalyan faşizmini ve Rus komünizmini sayıklıyan Drieu La Rochelle. Bir ara, komünizme kayan, sonra «Ben kalkan trenleri severim» diyerek komünist partisinden çıkıp PPF partisine giren R. Ferrey. (Bu faşizmden komünizme, komünizmden faşizme kaymalar burjuva sınıfının kıyılarında görülen dağılma eğilimlerinin özelliğidir.) Gazetecilikte, sanatlarda, öğretimde başarı gösteremiyenler: Je suis partout gazetesinin eleştirmeni Laubreaux'nun durumu buydu. Nouméa'dan Paris'i fethetmeğe gelmiş, hiç bir zaman benimsenememiş Fransaya gelirgelmez bir eser aşırma dâvasıyla alaşağı edilmiş, sağla sol arasında uzun zaman bocalamış, Henri Béraud'ya yaklaşmış, sonra kazık atmış, Güney Batı radikal sosyalist organı **Dépêche de Toulouse** gazetesi yazarı olmuş, sonunda Fransız neofaşistleri arasında soluğu almıştı.

Ama, bir toplumda sadece tek tek kopmalar olmaz. Dışarıdan gelen etkilerle bâzı gruplar toplumdan sökülebilir. Örneğin, yüksek rahipler arasındaki işbirlikçi davranış Papacılık ile açıklanabilir. Memleketteki düşman güçleriyle anlaşmalara girmezden önce, bu gurup, yoldan çıkarma gücü olarak çalışan Roma'nın romantik büyüsüne kapılmış bulunuyordu zaten. Buna karşılık toprağına bağlı olan küçük rahipler, Roma'dan çok uzakta kalan Gallikan rahipleri, genel olarak, karşıkoma'da canla başla çalışmışlardır. Bir de hele şu var: Büyük

Fransız Devrimi ilkelerini sonuna kadar vardırmak istediği ve vardıramıyacağı için demokrat topluluğun kıyısında bugüne kadar süregelen bir aristokrat tortusu bırakmıştır. Bâzılarına göre, 1789 dan beri Fransa'nın ikiye bölündüğünü ileri sürmek aşırı olur. Ama, burjuva sınıfının çoğunluğu, serbest teşebbüs rejimini yücelten kapitalist demokrasiyi tutarlarken, burjuva sınıfının küçük bir bölüğü Cumhuriyet Anayasasına yan çizme yüzünden Fransız millî hayatının dışında kalmıştır. «Yurt içi göçmenleri», Action Française kıralcıları, Je Suis Partout faşistleri için 1940 yıkılması, her şeyden önce, Cumhuriyetin sonuydu. Çağdaş Fransa ile, büyük politik geleneklerimizle, 150 yıllık tarih ve kültürümüzle gerçek bağları olmıyan bu insanları, yabancı bir topluluğun büyüsüne karşı tutacak hiç bir şey yoktu.

Şu tuhaf aykırılık ancak böyle açıklanabilir: İşbirlikçilerin çoğu sağ anarşistleri denenler arasından çıktı. Bunlar Cumhuriyetin hiç bir yasasını kabul etmiyorlardı. İstemezsek ne vergi veririz, ne savaşa gireriz diyorlardı. Ama Yasamızın tanıdığı hakları çiğniyerek, fikir düşmanlarına karşı zora başvuruyorlardı. Bununla birlikte, düzene girmeyişlerini, hak çiğneyişlerini sıkı bir düzen görüşüne bağlıyorlardı. Bir yabancı güce yardımlarını sundukları zaman da, bu yabancı gücün diktatörlük düzenine bağlı olması hiç de yadırgayacakları bir şey değildi. Çünkü, bu insanlarda anarşi derin köksüzlükten, bir bütünden kopmadan geliyordu. Çünkü, bu insanlar kendi istekleriyle değil, zorla bütünden ayrılmışlardı. Onun için de, öteden beri, kökten bir bağlanma, bir bütüne sarılma diliyorlardı. Faydalandıkları anarşik özgürlüğü hiç bir zaman benimsememişler, kendilerinin saymamışlar, kelimenin tam anlamıyla, tekcil davranışlarının

sonuçlarına varına cesaretini gösterememişlerdi. Yaşadıkları somut bir toplumun dış sınırlarında katılacakları ve içinde eriyecekleri sıkı düzenli bir toplumun rüyasını yaşıyorlardı. Böylece, kendilerinin dışında kaldıkları millî gerçeğe, Alman gücünün temsil eder göründüğü düzeni üstün tuttular.

Demek ki, hiç bir sınıfa, sınıf olarak, düşmanla işbirliğinin sorumluluğu yüklenemez. Hattâ bu işbirliği sanıldığı gibi demokratik ülkünün bir gevşemesinden doğmuş da değildir. Bu, çağdaş topluluklar içindeki çözülmelerin yaratabileceği toplumsal güclerin bir oyunudur sadece. Barış zamanında, üzerinde durulmaya değmiyen toplum döküntüleri, işgalle biten bir bozgunda büyük bir önem kazanıyor. Burjuvaziye düşman yardımcısı bir sınıf demek haksızlık olur. Ama, düşman yardımcılarının hemen hepsi kendi içinden çıktı diye burjuva sınıfı sorguya çekilebilir, çekilmelidir de. Bu olay burjuva sınıfının ideolojisini, gücünü ve iç bütünlüğünü yitirdiğini göstermeğe yeter.

Düşmanla işbirliğinin toplumsal ortamını belirtmek yetmez. Bir işbirlikçi psikolojisi var ki, bundan değerli dersler alabiliriz. İlk bakışta ihanetler çıkar ve kazanç düşkünlüğüne bağlanabilir. Ama, bu sınıflandırmaları ve cezaları kabaca kolaylaştıran bu psikoloji gerçeği tıpa tıp karşılamaz. Çıkarını düşünmiyen işbirlikçiler de oldu. Bunlar duydukları yakınlıktan hiç bir kazanç elde etmeksizin Alman zaferini sessizce dilediler. Gazetelerde yazanların, hükümete girenlerin çoğu vicdansız, kazanç düşkünleriydi, orası doğru. Ama, kimi de var ki, savaştan önce kazanmış oldukları yüksek mevkiler hiç de ihaneti gerektirecek gibi değildi. Yükselme tutkusu olarak da garip bir şey bu: Buna insanlar üzerinde tam bir eğemenlik elde etmek kaygusu desek bile, işbirlikçinin bu isteğinde bir tutmazlık var. Çünkü, sözde Fransa

hükümetinin başına da geçse, ancak başkasının eğemenliğini kullanabilirdi. Kendisine eğemenliği veren onun kişisel değeri değil, yurttaki düşman ordularının gücü olacaktı. Yabancı ordulara dayandığı sürece ancak yabancıların buyuruğunda bir adam olabilirdi. Fransa'da, görünüşte başta da olsa, Nazilik zaferi kazanınca Avrupada sıradan bir adam olurdu. Gerçekten yükselmek istese, ahlâk ilkeleri, umurunda olmasa bile, onun düşmana karşı koymasını gerektirirdi: Makizarların en küçüğünün başı bile, Lavalle'in hiç bir zaman görmediği kadar dilediğini yapma, kendini saydırma ve sözünü geçirme gücüne ermişti. İşbirlikçilerin davranışlarını anlamak istiyorsak, söylediklerine ve yaptıklarına göre, onları öfkesizce görmek, tarafsız göstermek gerekir.

Önceleri, hepsinin Alman zaferine inandıkları su götürmez. Bir gazetecinin, bir yazarın, bir fabrikacının ya da bir politikacının sonunda hapse ya da ölüme gideceği, hattâ sezinliyerek de olsa, sadece, düşmanın memlekette kaldığı dört yıl içindeki kazançla yetineceği düşünülemez. Ama, davranışlarını anlatmaya yarıyan bu düşünce yanlış yaptıklarını haklı gösteremez. 1940'da İngiltere'nin işi bittiğini sanan bir çok insan tanıdım. Güçsüzler umutsuzluğa kapıldılar. Kimi fil dişi kulesine çekildi, kimi, sonunda düşmana karşı koyanlara katıldı. Bunlar ilkelerine bağlı olanlardı. Almanya'nın savaşı kazandığına inanmakla birlikte ona barışı kaybettirmenin ellerinde olduğunu düşünüyorlardı. İşbirlikçilerin, Alman zaferini görür görmez, Reich'ın boyunduruğuna girmek gerektiği sonucunu çıkarmaları kişiliklerinin derinlerindeki derin ve kökten bir karardan gelmektedir: oldu bittiye, her ne olursa olsun, boyun eğme kararı. Kendilerinin gerçekçilik adını verdikleri bu davranışın çağımız ideolojisinde derin kökleri vardır. İşbirlikçi «historicisme» diyebileceğimiz bir düşüne hastalığına tutulmuştur. Tarih öğre-

tiyor ki bize, bir ulusun başına gelen büyük bir olay, hemen kinler ve karşı komalar doğurur; bunlar bazan çok güzel olmakla beraber, sonunda işe yaramaz sayılırlar. Kaybolmuş bir dâvaya bağlı kalanlar, işbirlikçilere göre, soylu kişiler olarak görülebilir, ama, önünde sonunda, zamanlarında yolunu şaşırmış kalırlar. İki defa ölürler, çünkü, uğrunda yaşadıkları ilkeler de kendileriyle birlikte gömülür. Tarih olaylarını doğuranlarsa, tersine, ister Sezar ister Napolyon, ister Ford olsun, zamanlarında belki bir ahlâk adına kötülenirler, ama, elli yıl, yüz yıl sonra, yalnız yaptıkları hatırlanır ve kendilerinin yarattıkları ilkeler adına yargılanırlar. En dürüst tarih profesörlerinde, en tarafsız kitaplarda bile, olan bir şeyi, çok kez, sadece olduğu için kabullenme eğilimlerini görmüşümdür. Birer araştırıcı olarak olaya boyun eğme zorunluğu birer ahlâk adamı olarak olayı ahlâka uygun görme eğilimi ile karıştırılır. İşbirlikçiler bu tarih felsefesini benimsiyenlerdir. Onlara göre, olayın buyuruğuna girmek, belirsiz bir ilerleme inancı ile birlikte gider. Ama bu ilerleme başını kaybetmiş bir ilerlemedir. Çünkü, klâsik anlamında ilerleme durmadan ideal bir amaca yaklaştıran bir yükselmeyi gerektirir. İşbirlikçiler fazla gerçekçi oldukları için bu ideal amaca, dolayısıyla tarihin akış yönüne, kanıtsız inanmazlar. Ama, bilim adına bu fiziküstü yorumları istemeseler de, ilerleme düşüncesinden yine de vazgeçemezler. Onlara göre, ilerleme tarihin yürüyüşünden ayrılmaz; nereye gittiğimizi bilmeyiz ama, değiştiğimize göre, daha iyiye gidiyoruz demektir. Son tarih olayı, salt son olduğu için en iyisidir. Böylece insan bilinmez bir sonuca doğru düşünmemenin verdiği keyifle kendini akıntıya bırakır gider. Bu gerçekçiliğin arkasında saklı olan insanlık sanatını yapmak korkusudur o inantçı ve dar görüşlü insanlık sanatı ki bize, il-

kelere göre evet, ya da hayır dedirtir, bizi umutsuz işlere sokar, başarısız diretmelere götürür. Yine bu gerçekçiliğin arkasında saklı olan bir şey de bilinmeyene mistik bir susayış, kendi ellerimizle yoğurmaktan kaçındığımız ve «hayırlısı» demekle yetindiğimiz bir geleceğe boyun eğmektir. Yanlış anlaşılan bir Hegel felsefesinin de bunda bir payı var tabiî. Bütün büyük değişmelerin temelinde zor kullanma vardır diye zorbalık kabul ediliyor ve zora karanlık bir ahlâk değeri veriliyor. Böylece, işbirlikçi davranışlarını uzak bir gelecek açısından değerlendirmiş oluyor: İngiltere'ye karşı Almanya ile tasarladığı yaklaşmayı bir bağ koparma, savunulmaz bir sözünde durmazlık sayıyorduk. İşbirlikçi ise çağımızda yaşamakla beraber, bunu gelecek yıllar açısından görüyordu, tıpkı, tarihçinin Frederic II'in politikasını yargıladığı gibi. Buna bir ad da koymuştu: bu, tarihte bir çok benzerleri olan «sözleşmeden cayma» idi.

Olayları böylece geleceğin ışığında yargılamak, öyle sanıyorum ki, bozgunun bütün Fransızlarda yarattığı bir eğilimdi. Bu, kurnazca bir kaçamak yoluydu. Bu bir kaç yüz yıl öteye sıçrayıp kendi zamanına uzaktan bakmak, onu tarihe yerleştirmekle geçmiş bir olay durumuna sokmuş ve savunulmaz yanı peçelemiş oluyordu. Yalnız ezici bir bozgunu tarihteki sonuçları açısından görüp unutmak istiyorlardı. Ama şunu unutuyorlardı ki, tarih geriye doğru ve büyük kitlelerle düşünüldüğü zaman, yaşanan ve günü gününe oluşan bir şeydi. Bu tarihçi davranışı, bu yaşanan günün geçmişleştirilmesi işbirlikçiliğin özel bir yanıdır. En az suçlu olanlar umutlarını kaybetmiş ülkücülerdir. Bunlar ülkülerini boşu boşuna öne sürmekten bıkmış ve birden bire onu zorla kabul ettirmek gerektiğine inanmışlardı. Örneğin, Fransız barışseverliğinin iş-

birlikçiliğe bunca insan sağlamasının nedeni şudur: Savaşı önlemeğe gücleri yetmiyen barışseverler birden bire Alman ordularını barış gerçekleştirebilecek güç olarak karşıladılar. O güne kadar tuttukları yol propaganda ve eğitimdi. Bu yol bir işe yaramadığını göstermişti. O zaman bir yol değiştirme gerektiğine kendilerini inandırdılar. Bugünü yargılamak için kendilerini gelecekte gördüler ve Nazi zaferinin dünyaya ünlü Roma barışına benzer bir Alman barışı getireceğine inandılar. Rusya'yla daha sonra Amerika'yla bozuşma gözlerini açmadı. Bunları sadece kaçınılmaz birer kötülük sandılar.

Böylece zamanımızın en şaşırtıcı aykırılıklarından biri doğdu: en coşkun barışseverlerin savaşçı bir toplumun askerleriyle anlaşması. Olaylara boyun eğmekle, daha doğrusu yalnız boyun eğmekle «realist» işbirlikçi tersine çevrili bir ahlâk kurmuş oluyor. Olayı hak ışığında yargılıyacak yerde, hakkı olaya dayatıyor, olanı ve olması gerekeni birbirine karıştırıyor. Her olan şey iyidir; iyi şey olan şeydir. Bu ilkeler üzerine çarçabuk bir dirilik ahlâkı kuruyor. Descartes'in «Dünyayı yenecek yerde kendini yenmeğe çalışmak» sözünü benimsiyerek olaylara boyun eğmenin bir yiğitlik ve erkekçe bir davranış yolu olduğunu sanıyor. Onun için durumu nesnelce değerlendirmeyen her şey kadınca ve boş bir hayal kurmadır. Karşıkomayı bir değerin ortaya çıkışı diye değil de, ölü bir takım ahlâk kurallarına ve ideolojiye bağlılık olarak görüyor. Bununla içindeki derin bir çelişmeye göz yummuş oluyor, çünkü, o de bağlanacağı olayları kendi seçmiş sayılır. Rusya'nın ordu gücü, Amerika'nın endüstri gücü, İngiltere'nin inatçı davranışı, boyunduruk altındaki Avrupalıların ayaklanması, insanların onura ve özgürlüğe susamışlığı, bunlar da bir takım olaylardı.

Ama, o «realizm» adına bunları hesaba katmamayı seçti. Sisteminin çürüklüğü bundan: hep olayların çetin dersi deyip duran bu adam, yalnız kendi düşünüşüne uyan olayları seçmiş oluyor. İşine gelmiyeni bir yana atma acelesi içinde, kötü niyetli bir insan durumuna düşüyor. Örneğin, Déat, Almanların Rusya'ya girmelerinden on beş gün sonra: «Rus heyulâsının yıkıldığı bugünlerde...» diye yazmaktan çekinmiyor.

Alman zaferini olmuş bitmiş sayarak işbirlikçi, uluslar ve insanlar arasındaki karşılıklı ve eşit hak ilişkileri yerine ortaçağın krallık, beylik bağlarını koymaya yöneliyor. Chateaubriant, kendini Hitler'in kulu sayıyor. Fransız toplumuna malolmuş her hangi bir insan topluluğunun evrensel yasalarına uymamış olmak yüzünden, işbirlikçi tekler arasındaki bağlara dayanan yeni bir sisteme girmeğe çalışıyor. Bunda da realizmi onu destekliyor: özel bir olaya bağlanma, evrensel demek olan hukuku küçümseme onu tam anlamıyla tekil olan gerçeklere boyun eğmeğe sürükliyor: bir adama, bir partiye, bir yabancı millete. Böyle olunca, değişken ve çelişken ahlâkı, kulu olduğu adamın heveslerine körü körüne uymak oluyor. Déat, Abetz'den aldığı buyuruklara göre, söylediklerinin tersini söyliyor, hem de yüzlerce defa. Bundan utanç da duymuyor. Çünkü onun davranışının tutarlığı, efendisi her istedikçe, görüşünü değiştirmekteydi. Ama bu Ortaçağca boyun eğiş içinde de derin bir çelişme yok değil. Makiavelci diktatörlerin akıl hocası, işbirlikçilerin örnek adamları da Talleyrand'dır. Yükselmeğe tutkun işbirlikçi emir kulu rolü ile yetiniyordu. Çünkü, günün birinde, baş rolü oynamayı umuyordu. Almanya'ya bağlılığı su götürür bir bağlılıktır. Nice Vichy ya da Paris politikacıları, memleket düşman elindeyken, şöyle diyorlardı: «Bu Almanlar

birer çocuk. Fransa karşısında bir aşağılık duygusu içindeler. Onları dilediğimiz yana götürürüz.» Kimi, İtalyanların elinden ikinci liderlik rolünü almayı kuruyor, kimi de Almanya ile Amerika görüşmek için bir üçüncü devletin araya girmesini istiyecekleri zaman kendilerine gün doğacağını umuyorlardı. Gücü hakkın kaynağı ve efendinin arslan payı olarak düşünen işbirlikçi kurnazlık yolunu tuttu. Böylece, güçsüzlüğünü kabul etmiş oldu, ve bu erkek gücünü, erkekçe değerleri tutan adam, güçsüzün, kadının silâhlarını benimsedi. Chateaubriant'ın, Drieu'nün Brazillach'ın yazılarında Fransa ile Almanya'nın ilişkilerini, Fransanın kadın rolünü oynadığı bir cinsel birleşme durumuna sokan şaşırtıcı benzetmeler bulabilirsiniz. Hem, işbirlikçi ile efendisi arasındaki Ortaçağ bağlılığının bir cinsel yönü olduğu su götürmez. İnsan, işbirlikçiliğin ruh durumunu kavramaya çalışınca bir kadınlık havası sezinler gibi olur. İşbirlikçi güç adına konuşur ama, güç değildir kendisi, kurnazlıktır. Güce dayanan bir düzenbazlıktır. Giderek, buna büyü ve işve de diyebilirsiniz, çünkü, Almanlar üzerinde etkisi olduğunu sandığı Fransız kültürünü bir koz olarak kullanır. Bunda, çok tuhaf bir mazohizm ve homoseksüellik karışımı var gibi geliyor bana. Zaten Paris'in homoseksüel çevreleri bol sayıda ve parlak işbirlikçiler çıkardı. Ama, işbirlikçiliğin psikolojisini en iyi açıklıyan kindir belki de. İşbirlikçi derebeyci ve zorba bir düzeni özler gibidir. Dediğimiz gibi, topluluktan kopmuş bir parçanın bir bütüne karışma özlemidir bu, ama, sadece düşünü gördüğü. Aslında, içinde bir rol oynıyamadığı bu topluma kin beslemektedir. Ona faşist gemini vurmayı özlemesi onu boyunduruk altına almak ve makine durumuna sokmak içindir. Déat'nın, Luchaire'in ya da Darnand'ın halkça sevilmiyen insanlar olduklarını bilmeleri

mânalıdır. Memleket çoğunluğunun politikalarını tutmadığını yüzlerce defa açık açık yazdılar. Ama, uyandırdıkları öfkeye ve düşmanlığa hiç de vahlanmıyorlardı. Bu, onların aradığı bir şeydi. Böylece, içinde eriyemedikleri ve kendilerini iten Fransız topluluğunu güçsüz ve gerçekten dik kafalı bir yığın olarak ayaklarının altında görüyorlardı. Onu içeriden elde edemeyince, dışarıdan alt etmiş oluyorlardı. Bu gururlu ulusu zorla yola getirmek için Alman Avrupasıyla birleşiyorlardı. Fransa'yı bu kölelik çamuruna bulayacaklarını umdukları sürece, Hitler'in köleleri olmak, onları hiç de rahatsız etmiyordu. Hırslarının asıl özelliği buydu. Drieu La Rochelle'de durum bu kadar basit değildi. O, önce kendine kin duymakla işe başladı. Yirmi yıl boyunca durmadan kendini bir yolundan sapmış, bir bütünden kopmuş, «bir fazla adam» olarak gösterdi ve kendinin kurmaya gücü yetmediği bir çelik düzen özledi kendisi için. Ama, bu kendine karşı duyduğu kin, insana karşı kin oldu. Bu acı gerçeğe dayanamıyordu: «Ben tutkularım önünde korkak, güçsüz ve çelimsiz bir çocuğum». Kendini baştan başa çürümüş bir toplumun tipik bir ürünü olarak göstermek istedi. Kendini sıkı bir disipline sokmak, varken, Fransa için faşizmi özledi. Toplumları birer karınca yuvasına çevirerek, kendinde ve başkalarında insanı yok etmek istedi. Bu kötümsere göre, faşizmin başa geçmesi insanlığın kendini öldürmesi demekti aslında.

Gerçekçiliğin, evrenselden ve yasadan kaçma, anarşi ve bir çelik baskı özlemi, zorbalık ve kurnazlık övgüsü, kadınlık, insan düşmanlığı: bunların hepsi bütünden kopma ile açıklanacak özelliklerdir. Böyle olarak ortaya çıkınca, fırsatını bulsun bulmasın, işbirlikçi demokratik toplumların içlerinde taşıdıkları bir düşmandır. Savaştan sonra, başka biçim-

ler altında yaşamasını önlemek istiyorsak, bâzı hainleri öldürmek yetmez. Fransız toplumunun birleşimini, yâni 89 Devriminin başladığı işi bitirmek için elden geleni yapmak gerekir. Bu da ancak yeni bir devrimle gerçekleşebilir. Bu devrimi 1830'da, 1840 ve 1871'de denedik ve hepsinin ardından bir karşı devrim geldi. Demokrasi her zaman bir faşist yatağı oldu. Çünkü, özü gereği demokrasi bütün düşünüşleri hoş görmüştür. Artık, önleyici yasalar yapma zamanı geldi. Özgürlüğe karşı özgürlük olmamalı.

İşbirlikçi ile faşistin gözde tezleri «realizm» (*) olduğuna göre, zaferimizden faydalanıp her çeşit realist politikanın başarısızlığını ortaya koymalıyız Olaylara uymak, olan bitenlerden ders almak elbette gereklidir. Ama, bu kıvraklık, bu politika pozitivizmi, olaylara boyun eğmiyen, ve varlığını onlara borçlu olmıyan bir amacı gerçekleştirmek için birer araç olarak kullanılmalıdır. İlkeler üstüne kurulmuş bir politika örneğini vermekle, sözde-gerçekçiler «sürüsünün» ortadan kalkmasına yardım etmiş oluruz. Onlara karşı, zaferi kazanmış olan Karşıkoma hareketi gösteriyor ki, insanın rolü, olaylara boyun eğme gerektiği sanıldığı zaman bile, hayır demektir. Elbette, insan talii değil, kendini yenmeği istemeli. Ama, insanın önce kendini yenmesi, sonunda, talii daha iyi yenmesi içindir.

(*) Sartre, burda, «realizm»i özel bir anlamda kullanıyor, hep italik harflerle yazarak. Bu anlam, daha çok, oldu bittiyi kabul etme, olaylardan vazgeçme diye anlaşılmalıdır.

yaşıyan Gide

Onu erenlere karıştı gitti sanıyorlardı: öldü ve bir de baktık ki yaşıyormuş. Ona, istemiye istemiye örülmüş ölüm çelenklerinde beliren çekingenlik, kızgınlık duyguları gösteriyor ki hoşa gitmiyordu, daha çok zaman da hoşa gitmiyecek. Sağın da solun da iyi düşünenleri, kendisine karşı birleşmesini bildi. Nice yaşıyan ölüler, o ölünce: «Tanrıya şükür, ben sağ kaldığıma göre, demek haksız olan oymuş» dediler. **Humanité** gazetesinde şöyle yazdılar: «Bu ölen bir cesettir.» Bunlar, çoktan yazmaz olan bu seksenlik adamın bugünün edebiyatında ne kadar ağır bastığını göstermeye yeter.

Düşünmenin bir coğrafyası vardır. Nasıl bir Fransız nereye giderse gitsin, her attığı adım onu ya Fransa'dan uzaklaştırır ya da yaklaştırırsa, düşüncenin davranışı da insanı ya Gide'den uzaklaştırır ya da Gide'e yaklaştırırdı... →

Bu son otuz yılın Fransız düşüncesi, istesin is-

temesin, Marx, Hegel, Kierkegaard'la ilişkileri ne olursa olsun, onlar yanında Gide'e göre de tanımlanmak zorundaydı...

Atılganlıkları beni hiç de şaşırtmıyan bazı yol arkadaşlarım şuna benzer şeyler yazdılar: «André Gide tehlikeler karşısına kat kat yün fanilalar giyerek çıkıyordu.» Ne budalaca bir alay! Bu korkaklar başkalarının korkmazlığına karşı garip bir savunma yolu buldular kendileri için: korkmazlığı bütün alanlarda kendini göstermedikçe hor görüyorlar. Gide eğer hayatını tehlikeye atsaydı, nefes darlığına meydan okusaydı, bu adamlar, düşüncesini ve ününü tehlikeye atmasını hoş görebilirlerdi. Türlü türlü korkmazlıklar olduğunu, korkmazlığın insandan insana değiştiğini bilmezlikten geliyordu bu adamlar. Evet, doğrudur: Gide tedbirliydi, kelimelerini tartıyordu, imzasını atmakta duraksıyordu. Bir düşünce ya da politika akımıyla ilgilendiği zaman, kenarda, her an çekilmeğe hazır kalabilmek için, ne yapıp edip işbirliğini bir takım koşullara bağlıyordu ama, aynı adam, **Corydon**'da kendini, **Kongo Gezisi**'nde başkalarını sigaya çekmek ve Sovyet Rusyadan yana olmak cesaretini gösterdi, hem de, bunları yapmanın tehlikeli olduğu zaman. Üstelik, haklı haksız, Sovyet Rusya işinde aldandığını sandığı zaman, düşüncesini ulu orta değiştirmek cesaretini de gösterdi. Onu örnek bir insan yapan belki de bu tedbirli tedbirsizliktir. Cömertlik ancak her şeyin değerini bilenlerde gerçekten cömertliktir. Yalnız bilinçli bir ataklık bizi duygulandırmağa değer...

Korkmamak, ama tedbirli olmak Gide'in eserindeki iç gerilimi yapan bu ölçülü karışımdır.

İşte bu tedbirli tedbirsizliktir onun durmadan dönüşlerini, bocalayışlarını, bir uçtan bir uca atılışlarını, tarafsızlık tutkusunu, hattâ «tarafsızcılı-

ğını» açıklıyan. Hakkı düşmanında bile görmek, başkasının düşüncesine hayran olmak bir özelliğiydi onun. Bunun bir burjuvaca yanı yok değil, biliyorum. Bu davranışların bugün bizim için faydalı olabileceklerini ileri sürecek değilim. Ama, bunlar, Gide'e hayatını bizim de benimsiyebileceğimiz titizce bir dürüstlükle yaşamak olanağını verdiler.

Kısacası, Gide, düşüncelerini yaşadı. Bu düşüncelerin en önemlisi de: Tanrının ölümüydü. Bugün hiç kimsenin Hıristiyanlığa aziz Bonaventure'ün ya da aziz Ansêlme'in kanıtlarıyla gitmiş olacağını sanmam. Ama, bunu onlarınkinin tersi kanıtlarla inancını kaybetmiş bir dinsizde düşünemem. Tanrı sorunu insanların birbiriyle ilişkisine bağlı insanca bir sorundur. Bu soruna her insan ancak bütün hayatıyla bir çözüm getirebilir. Bu çözüm de insanın başkalarına ve kendine karşı seçtiği davranışın tâ kendisidir. Gide'in bize sunduğu en değerli şey, Tanrının can çekişmesini ve ölmesini sonuna kadar yaşama kararıdır. Niceleri gibi, şu ya da bu kavramdan yana gider, yirmi yaşında Tanrıya inanıp inanmıyacağına karar verir ve ömrü boyunca da aynı düşünceye bağlı kalırdı. Bunu yapacak yerde o, dinle ilişkisini yaşıyarak denemek istedi. Onu son tanrısızlığa götüren canlı diyalektik, kurallar ve kavramlar içinde donmıyacak, kendinden sonra da tutulacak bir yoldur. Katoliklerle durmadan tartışmaları, taşkınlıkları, durup durup alay etmeleri, nazlanmaları, birden bağ koparmaları, yerinde saymaları, geri dönmeleri, Tanrı sözünün, eserindeki ikiciliği, yalnız insana inanır olduğu zaman bile, Tanrının yakasını bırakmaması, bütün bu amansız, bu çetin yaşantıları, bizi aydınlatmakta yüzlerce mantık kanıtlamasından çok daha iş görmüştür. Bizim için bir hayat yaşadı; o hayatı, onu okuyarak yeniden yaşıyabiliriz. Onun düştüğü tuzaklara düşme-

mek ya da bu tuzaklardan onun çıktığı gibi çıkmak olanağını veriyor bize. Sadece mektuplarını yayınlamakla da olsa, gözümüzden düşürdüğü düşmanları gözümüzü boyıyamazlar artık. Her gerçek gelişip ölmüştür, der Hegel. Çok unutuluyor bu, düşüncenin yolu değil, sonucu görülüyor yalnız. Oysa, düşünce ağır ağır oluşunun ister istemez düşülüp düzeltilen yanlışlar zincirinin birbirini tamlıyan ve genişliyen yarım yarım görüşlerinin tâ kendisidir.

Gide'in eşi kolay kolay bulunmaz, çünkü, o, çoklarının tersine, gerçeğini yaşamış, gerçeğini olmak yolunu seçmiştir. Tanrısızlığı soyut olarak yirmi yaşında kararlaşmış olsaydı, sahte olurdu. Günden güne kazanılıp elli yıllık bir araştırmanın meyvesi haline gelince, bu tanrısızlık onun ve bizim somut gerçeğimiz oluyor. Bugünün insanları onun vardığı yerden yeni gerçekler yaşamaya, yeni gerçekler olmaya gidebilirler.

bağlılık sanatı öldürür mü

İnsan bir şeyler söyliyeceğim diye yazar olmaz, o bir şeyleri belli bir biçimde söylemek için olur. Üslup elbette yazının değerini yapan şeydir. Ama, göze batmamalıdır. Kelimeler saydam olduklarına göre, bakışı geçirdiklerine göre, aralarına buzlu camlar koymak saçma olur. Yazıda güzellik, okşıyan, kendini belli etmeyen bir güçtür. Güzellik bir resimde yekten göze çarpar, bir kitapta gizlenir, bir sesin, bir yüzün büyüsü gibi inandıra inandıra kazanır insanı, zorla değil, farkına vardırmadan kendine çeker sizi. Görmediğiniz bir büyünün etkisine kapılarak ileri sürülen düşüncelere katılırsınız. Dinin törenleri, dinin kendisi değildir, ona destek olurlar; kelimelerin düzeni, güzelliği, kelimelerin dengesi, okurun duygularını farkına vardırmadan hazırlar, din törenleri gibi, müzik gibi, dans gibi onları düzene sokar; okuyucu yalnız onlara dalarsa anlamı kaybeder, sıkıntılı uyumlar içinde kalır.

Yazıda güzelliğin tadı hesapta olmadan gelirse, katıksız, temizdir. Bu kadar basit gerçekleri hatırlatmaya utanıyor insan, ama bugün bunlar unutulmuşa benziyor. Yoksa, gelir bize, niyetiniz edebiyatı öldürmektir, ya da bir düşünceye bağlılık, yazma sanatına zarar verir derler miydi? Şiirle karışık bir çeşit yazı eleştirmecilerin düşüncelerini bulandırmamış olsaydı, biz yalnız özden bahsederken kalkıp da bize biçim adına çatarlar mıydı? Biçim üzerine önceden hiç bir şey söylenemez, biz de bir şey demedik: herkes biçimini kendi bulur ve sonradan yargılanır. Gerçi, konular bir üsluba götürür: ama, onu buyrukları altına alamazlar; hiç bir konu önceden edebiyat sanatının dışında sayılamaz. Cizvitlere çatmaktan daha bağımlı, daha sıkıcı bir şey olur mu? Oysa, Pascal bu konudan **Provinciales'i** çıkardı. Kısacası, bütün mesele, insanın neyi yazacağını bilmesinde: kelebeklerden mi, yoksa Yahudilerin durumundan mı söz edecek? Bunu bildikten sonra, iş, nasıl yazacağına kalır. Çok defa, iki iş bir araya gelir, ama iyi yazarlarda hiç bir zaman üslup konudan önce gelmez. Biliyorum, Giraudoux demiş ki: «Bütün mesele üslubu bulmakta, düşünce sonradan gelir.» Ama, aldanıyordu Giraudoux: Düşünce gelmedi. Tersine, konuları, her zaman kapıları açık meseleler, çağrılar, bekleyişler diye görürsek, sanatın, bir düşünceye bağlanmaktan hiç bir şey kaybetmiyeceği, kazanacağı anlaşılır. Nasıl ki, fizik matematikçilere yeni sorunlar getirir ve onları yeni bir sembolizm bulmaya götürürse, toplumsal ya da fizik dışı gerçeklerin durmadan yenileşen isterleri, sanatçıyı yeni bir dil ve yeni teknikler bulmaya zorlar. Biz bugün XVII. yüz yıldaki gibi yazmıyorsak, Racine'in ve Saint Evremontu'un dili lokomotiflerden ve işçi sınıfından söz etmeğe elverişli değil de ondan. Ama, biçimciler tutup bize

lokomotiflerden söz etmeği yasak edeceklermiş, etsinler. Sanat hiç bir zaman biçimcilerden yana olmadı.

Mademki bizim için yazmak bir işe girişmektir, mademki yazarlar birer ölü olmazdan önce yaşıyan kimselerdir, mademki kitaplarımızda haklı olmayı denemek gerekir diyoruz, madem ki, çağlar bizi sonradan haksız da görse, önceden kendimizi haksız görmek zorunda değiliz, madem ki, yazarın eserlerinde bütün varlığı ile bağımlı olmasını, kötülüklerini, dertlerini, güçsüzlüklerini öne sürerek iğrenç bir nemegerekçilik içinde kalmasını değil, her birimizin yaşarken vardığımız bir kararı isteme, bir seçmeye, bir toptan yaşamaya bağlanmasını istiyoruz, sorunu en başından ele almamız ve kendi kendimize şunu sormamız gerekir: İnsan niçin yazar? Yazmak bir sipariş işidir

yazmak bir sipariş işidir

Doğruyu söylemek: Bu her yaşlanan yazarın can attığı şeydir. Henüz doğruyu söylememiş sayar kendini, oysa şimdiye kadar yaptığı sadece bu olmuş, soyunup çıplak kalmıştır. Diyelim ki bütün zoru kendi kendini «strip tease» yapmaktır. Tezgâ-

hındaki kitaplar hep siparişlerdir. Benim yaptığım hep günün edebiyatıdır. Her yaptığımı sipariş üzerine yaptım. Tabiî, iş veren artık devlet olamaz. Ya herkes, ya her birimiz: bağlı olduğum bir politik çevre, bir özel durum iş yüklüyor bize. Bu siparişlerin iyiliği, yazarı, hiç bir zaman kendini seçmemeğe zorlamasıdır. Üstelik, sipariş oldu mu, okuyucularınız da belli olmuş demektir.

baş sorun: insan

Ben bugün felsefeyi bir dram gibi düşünüyorum. Bugün, artık mesele, ne ise o olan özlerin durgun halini seyre dalmak değil, bir olaylar zincirinin kurallarını bulmak da değil artık. Bugün mesele, insandır, hem etken, hem bir aktör olan insan. Çünkü, o dramını hem yazıyor, hem oynıyor, durumunun çelişmelerini yaşıyor, kişiliğini harcıyasıya ya da düğümlerini çözesiye. Bir tiyatro oyunu (Brecht'inki gibi destansı ya da dramsı) bugünün insanını sahnede göstermenin (yâni düpe düz insanı göstermenin) en uygun yoludur. Felsefe de, bir başka bakımdan, bu insanla uğraşma kaygusundadır. İşte, bunun için tiyatro felsefemsi ve felsefe de dramsıdır bugün.

bağımlılık

— Edebiyat her zaman bağımlı, sorumlu mudur sorusuna Sartre şöyle cevap veriyor:

Edebiyat her şey değilse, üstünde bir saat bile durulmaya değmez. Ben bağımlılıktan bunu anlıyorum. Edebiyatı sadece sorumsuzluğa, türkülere indirirseniz, durduğu yerde kurur. Yazılı her söz, insanın ve toplumun bütün ortamlarında yankılar uyandırmazsa, hiç bir anlamı yoktur. Bir çağın edebiyatı, edebiyatın içine sindirdiği çağın kendisidir.

Beni, edebiyatı küçümsemekle, onu politikanın buyuruğuna vermekle suçlandırıyorlar. Oysa ki, edebiyatı büyümsemekle suçlandırılmam daha mantıklı olur. Edebiyatın güzelliği, her şey olmak isteğinden gelir, kısaca güzellik aramaktan değil. Yalnız her şey olan bir şey güzel olabilir. Beni anlamıyanlar ne derlerse desinler, sanat adına çatmadılar bana, kendi bağlı oldukları inanç adına çattılar.

İnsan her şeyi istemeli ki, bir şey yapabilsin.

edebiyat ve aldatmaca

Susan yazarlar (günün sorunları üstünde düşüncelerini açıkça ortaya koymıyanlar) öteki yazarları tedirgin eden bir çelişmeyi sürdürüyorlar. Bir yazarın elinde, cebinde saklısı olamaz. Kumarda açık kâğıtla oynamak gibi bir şeydir onun işi, oynamak değil. Yazarlığın büyülü bir dünyası olduğu sanısını veren bütün o kandırmacalardan nefret ediyorum. Bu yolu tutan yazarlar edebiyata girenleri aldatıyorlar, onları da kendileri gibi birer büyücü olmaya sürükliyorlar. Yazarların ilk işi göz boyacılıktan, kandırmacadan vazgeçmek olmalıdır. Edebiyatta, kendini bir büyücü, bir canbaz gibi göstermek bir bakıma, kendini çok büyük görme, bir bakıma da, çok küçük görmedir. Ne istediklerini, ne yaptıklarını söylesinler.

Eleştirmeciler yazarlara, isteklerini ve araçlarını, başkalarına -ve hele kendilerine- hiç bir zaman açmamayı öğütliyorlar. Eski romantik anlayışa saplanıp kalmışlar: En iyi yazar, kuş öter gibi yazandır. Yazar bir kuş değildir.

yazar ve ün

Yedi sekiz yaşımda, dul annemle, katolik bir nine ve protestan bir dede arasında yaşıyordum. Sofrada her biri ötekinin dini ile alay ederdi. Kötülük olsun diye değil, bir aile geleneğiydi bu. Ama, bir çocuk her şeyi ciddiye alır. Her iki dinin de değersiz olduğu sonucunu çıkardım bu alaylardan. Bir katolik olarak yetişmem için ne yaptılarsa kâr etmedi. İşte, o çağımda ölümden çok korkardım. Niçin? Çocukları avutan öbür dünya efsanesinden yoksundum da onun için belki. Her çocuk gibi ben de bir şeyler yazıyordum o zaman. Öldükten sonra yaşama isteğim yazı merakımla birleşti. Ölüm ötesinde, yazılarımda yeniden yaşamayı kuruyordum. Sonradan bıraktığım bu edebî ölüm ötesi, başlangıçta çalışmalarımın temeli oldu, şüphesiz.

Hıristiyan, genel olarak, ölümden korkmaz, çünkü, gerçek hayata başlamak için ölmesi gerektir. Dünya hayatı, öbür güzel dünyayı hakketmek

için bir sınav yeridir. Bu da bir takım belli ödevleri, ibadetleri, duaları, dilekleri gerektirir. Uysal olma, şehvetten, maldan mülkten kaçınma ister. Ben, bütün bunları alıp, edebiyat alanına çeviriyordum: yaşadıkça değerim bilinemiyecekti ama, yazıda titizlik ve mesleğimde temizlik ile sonsuz hayatı hakkedecektim. Yazarlık ünüm öldüğüm gün başlıyacaktı. Kendi kendimle önemli kavgalarım vardı. Her şey üstüne yazmak için her şeyi bilmek mi gerekiyordu? Bir papaz gibi yaşayıp bütün zamanımı törpülemekle mi geçirmeliydim? Her halde, mesele ölüm kalım meselesiydi, her şeyi birden içine alıyordu. Kafamda yazı hayatı, din hayatı kalıbına döküldü. Bütün düşüncem ruhumu kurtarmaktı... Sonradan bütün bunları bıraktım, kırk yaşına kadar da düşünmedim. Artık niçin yazıyorum diye sormaz oldum kendime...

Yazarlık ünü beni ilgilendirmiyor demiyorum, ama, bir andan sonra hiç bir anlamı kalmıyor bunun. Ölüm, gerçekten ölüm olunca, ün bir kandırmaca oluyor. Geçenlerde biri söyliyordu, öldükten sonra kaderi bilinmekten daha iğrenç bir şey bilmiyorum diye. Aramızdan birini alıyorlar, onu öfkesinden ya da kederinden öldürüyorlar, yirmi beş yıl sonra da bir anıt dikiyorlar adına. Aynı adamlar, aynı çakallar hem öldürüyorlar, hem de anıtı başında nutuk çekiyorlar, bir ölüyü şana şerefe boğuyorlar ki, bir başkasının hayatını zehir edebilsinler.

eleştiri banyosu

Bizde, ulusun edebiyat adamlarını da, politika adamlarını da hep orta sınıf çıkarıyor. Ulus biraz orta bayağılığına düştü. Çok yıllardan beri. Onun için, bir çok şeyler karşısında, duraksıyabiliyor insan. Sonucu ne oldu, biliyorsunuz: Politikacılarımızın da seviyesi düştü, yazarlarımızın da: Kötü edebiyat politik bir özle kendini kurtarmaya çalışıyor, politika ise kötü edebiyata dökülüyor. Farksızlaşma öyle bir hale geldi ki, yazarlara çatıyorlar, -bana da çattılar- ya savaşları kaybetti diye (bu, sağın çatması) ya da halkı Bastille hapishanelerimizi yıkmaya kışkırtmadılar diye (bu da solun çatması). Bir ara, devlet ya da dünya işleri karıştı mı, gazetecinin biri bana gelir: «Birinin bağırması gerek, siz bağırmaz mısınız, lütfen?» derdi. Zaman zaman bağırdığım da oldu. Bu bağırmanın gücü büyük de oluyordu, küçük de. Bu güç başkalarının, benden önce bağırmaya karar vermiş olanların azlığına çokluğuna bağlıydı. İşte, bağırmalı yazının edebiyat gücü de güçsüzlüğü de bundan geliyordu. Bu edebiyat hep başkalarına bağlı kalıyor. Kelimeleri şişiren başkaları oluyor, belki de o kelimeleri okuyanlar. Bağlanan yazarın asıl işi, dediğim gibi, göstermek, ispatlamak, açıklamak, aldatmacaları meydana çıkarmak, masalları, putları küçük bir eleştiri banyosunda çözündürmektir.

yazmak
yine yazmak

Ben edebî kuruntularımı kaybettim. Eskiden edebiyatın salt bir değeri olduğunu, bir insanı kurtarabileceğini, ya da sadece insanları değiştirebileceğini (bu olabiliyor bâzı koşullar altında) sanırdım. Bütün bunlar bana eskimiş geliyor artık. Bu hayalleri kaybettikten sonra insan yine de yazmaya devam ediyor, çünkü, psikanalistlerin dediği gibi, varını yoğunu yazıya yatırmıştır. Nasıl ki, insan sevmediği insanlarla bir başka türlü bağlar kurup yaşamaya devam ediyor: bir aile oluyorsunuz artık. Ama, bir inancım kaldı, bir tek inancım. Ondan vaz geçmiyeceğim: Yazmak herkes için bir ihtiyaçtır. Yazmak haberleşme ihtiyacının en üstün şeklidir.

yazmak bir ayıklamadır

Sekiz yaşımda, tabiat bile iyi bir kitabın çıkmasına duygusuz kalmaz sanırdım: bir yazar kitabının sonuna SON kelimesini yazdığı zaman gökte bir yıldız ağar, derdim, içimden. Bugün yazarlığı başkalarından farksız bir sanat olarak görüyorum. Ama, önemli olan bu değil. Bütün insanların -bilerek bilmiyerek- istedikleri, çağlarının tanıkları, hayatlarının tanıkları olmak, herkesin önünde kendi kendilerinin tanıkları olmak. Bir de şu var: duygular, davranışlar ikircikli, dumanlı; bir takım tepkiler, takıntılar, çatışmalar oluyor. İnsan trajiği yaşarken trajik olmuyor, hazzı yaşarken hazzı duymuyor. Yazarın yaptığı, trajiği de, hazzı da temizlemektir. Yazmak, bir ayıklama çabasıdır.

ÇAN YAYINLARI

1. KAÇKINLAR: Ferit Edgü. 250 krş. — 2. DENEMELER: Albert CAMUS. 4 Lira. — 3. DURUŞMA: F. Kafka (Tükenmiştir) — 4. DÖRTLÜKLER: Ömer Hayyam. 5 lira. — 5 BOZGUN: Ferit Edgü. 3 lira. 6. ÇAĞIMIZIN GERÇEKLERİ: Sartre. 5 lira. — 7. KUYULARDA: Muzaffer Buyrukçu. 3 lira. — 8. ÖZGÜRLÜK Ve KÜLTÜR: J. Dewey. 5 lira. — 9. DÜNYAMIZIN SORUNLARI: B. Russell. 5 lira. — 10. TÜRKÜN ATEŞLE İMTİHANI: Halide Edib. 10. lira. 11. TİYATRO İÇIN KÜÇÜK ARAÇ: B. Brecht. 250 Krş. — 12. MACBETH: W. Shakespeare: 4. lira. — 13. ÇAGDAŞ POLİTİKA SORUNLARI: 21 yazar. 4 lira. 14. BAŞKASININ KELLESİ: Marcel Aymé. 4 lira. — 15. SIGIRTMAÇ TÜRKÜLERİ: Vergilius: 250 krş. — 16. MAVİ YOLCULUK: Azra Erhat. 4 lira. — 17. LÂTİN OZANLARINDAN ÇEVİRİLER: Oktay Rifat. 3 lira. — 18. ŞİİRLER: Jacques Prévert. 4 lira. — 19. BİLİM AHLÂKI: Albert Bayet. 5 lira.

o

Ödemeli Olarak YENİ UFUKLAR, P. K. 1034 Galata — İstanbul adresinden isteyiniz.
Yirmi liradan yukarı siparişler için % 20 indirim yapılır. Posta ücreti yarı yarıya paylaşılır.

Fiyatı : 5 Lira.